Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вlашагlкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«Свет» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ● ШИНАРА, 30 ДЕКАБРЬ, 1980 ШУ. ● № 156 (6286). ● Мах 2 кепик.

Экономика айяра, общественни производства эффективность лакхъяра ларда тIа халкъа хьал-торо дIахо тоаелга, вахара социалистически хьисап, общественни отношеней ерригa система дегIайоалаелга Iалашде.

(Парте XXVI съездага йолча КПСС ЦК проекта тIера).

XVII Нохч-ГIалгIай областной партийни конференци

Информационни хоам

Укх шера 27 декабре ший болх баьккхар XVII Нохч-ГIалгIай областной партийни конференци.

Iуйрийка хиннача оседане хилар «Советски Союза Коммунистически парте XXVI съездага йолча «1981—1985 шерашкеи 1990 шерага кхаччалцей СССР экономически социальни дегIайоалаяра керттерча лостамех» йолча КПСС ЦК проекта хьаькъехьара «Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета председатела М. А. Керимова яьча докладах йола прении. Цига дакъа лаьцар КПСС Урус-Мартановски райкома хьалхарча секретара А. Д. Кагерманова, В. И. Ленина цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдовхача завода воккхагIча оператора Н. И. Ведерникова, «Грознефть» объединене генеральни директора Р. М. Хачатурова, Гудермесски района «Новогрозненский» совхоза бригадира С. М. Данильхановас, академика М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института ректора Ю. Л. Расторгуева, Назрановски трикотажни фабрика партбюро секретара З. А. Богатыревас, Грозненски района «Грозненски шурий» совхоза директора С. А. Арбиева, трамвайно - троллейбусни управлене водитель - хьехамча Л. Б. Барахоевас, НГIАССР унахцIено лораяра министра П. А. Камышникова, гIишлош еча Нохч-ГIалгIай управлене начальника Э. Э. Исмаилова, Веденски района «Прогресс» яхача совхоза тракториста М. С. Мусхаджиевас, Грозненски горисполкома председатела В. М. Шамардина, Малгобекски района Вознесенски газ чакхйоахача завода лаборантка А. И. Подгурскаяс, Къилбаседа-Кавказски машинаькъа Грозненски отделене начальника Л. Н. Нюхалос, «Сунжанефть» НГДУ электромонтера А. И. Самойленкос, «Птицепром» треста директора А. Ж. Дзейтова.

КПСС обкоми областной партийни организаце ревизионни комиссеи докладех, «Советски Союза Коммунистически парте XXVI съездага йолча «1981—1985 шерашкеи 1990 шерага кхаччалцей СССР экономически социальни дегIайоалаяра керттерча лостамех» йолча КПСС ЦК проекта хьаькъехьара» йолча докладех довттIаш дола сопамаш тIайийцар.

Конференце хержар КПСС областной комитети областной партийни организаце ревизионни комиссеи керда состав. Советски Союза Коммунистически парте XXVI съезда делегаташ хержар.

Цу тIехь ший болх чакхбаьккхар XVII Нохч-ГIалгIай областной партийни конференце. Делегаташа ура а этта аьккхар партийни гимн «Интернационал».

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА ПЛЕНУМ

XVII областной партийни конференце хержача КПСС Нохч - ГIалгIай обкома хьалхара пленум хилар. Пленумо хьоастадир организационни дешаш. КПСС Нохч - ГIалгIай обкома хьалхара секретарь хержар нов. А. В. Власов, шоллагIа секретарь — нов. Л. Д. Магомедов, КПСС обкома секретараш — нн. М. О. Бузуртанов, В. И. Дмитриенко, Д. Г. Завгаев.

КПСС областной комитета бюро членаш хержар нн. А. В. Власов, Л. Д. Магомадов, М. О. Бузуртанов, В. И. Дмитриенко, Д. Г. Завгаев, В. И. Белозеров, Х. Х. Боков, Н. И. Ведерников, А. Д. Кагерманов, М. А. Керимов, С. Н. Кожуховский, Г. Г. Олейников, Н. Н. Семенов. КПСС обкома бюро членалли кандидаташ хержар нн. П. Г. Кащеев, Р. А. Саламова, Г. Х. Эльмурзаев.

Пленумо чIоагIдир КПСС областной комитета отделий заведующеш: организационно - партийни балха — нов. П. Г. Кащеев, пропаганди агитаци — нов. А. И. Тацитов Iилман дешара заведенеи — нов. Р. Н. Тимошенко, культура — нов. Р. А. Сайханов, промышленно - транспортни — нов. Ю. В. Кузнецов, мехкдаьттай химически промышленноста — нов. М. М. Афанасенко, яйгачеи кхачани промышленностеи торговлеи — нов. Л. К. Муратова, гIишлошъеча — нов. К. С. Салтаханов, юртбоахама — нов. С. М. Беков, административни органий — нов. А. Т. Дятлов, юкъарча отдела — нов. Н. И Поляков, финансово - боахама — нов Б. К. Чагаев.

КПСС обкомерча партийни комиссе председателела чIоагIаьь нов Н. А. Сыщиков.

Пленумо чIоагIдир республиканеи газетий редактораш: «Грозненский рабочий» нов. Д. К. Безуглый, «Ленинан некъ» — нов. Ю. А. Айдаев, «Сердало» — нов Т. А. Тебоев.

Пленума балха юкъе дакъа лаьцар КПСС ЦК организационно - партийни балха Отдела сектора заведующо Г. Д. Ланчинске.

РЕВИЗИОННИ КОМИССЕ ЗАСЕДАНИ

Нохч - ГIалгIай областной партийня организаце ревизионни комиссе заседани хилар. Комиссе председателалла хержар нов. Н. Я. Правенький.

XVII ОБЛАСТНОЙ ПАРТИЙНИ КОНФЕРЕНЦЕ ХЕРЖА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА СОСТАВ

КПСС ОБКОМА ЧЛЕНАШ

Абдулазиева Х. М.
Айдаев Ю. А.
Ануфриенко Б. В.
Афанасенко М. М.
Ахматова Р. С.
Бакриев С.
Безуглый Д. К.
Беков С. М.
Белозеров В. И.
Боков Х. Х.
Борискин В. П.
Борова Е. Х.
Бузуртанов М. О.
Бычихин Б. Г.
Ведерников Н. И.
Висмурадова М. У.
Витушев Х. М.
Власов А. В.
Волков А. В.
Воронкин А. И.
Гайтамиров Ш. У.
Гебаев А. А.
Громов П. Н.
Гулаев В. И.
Гуляева Т. С.
Гуляева М. А.
Дидигов Т. М.
Дмитриенко В. И.
Дятлов А. Т.
Завгаев Д. Г.
Захаев П.
Иванов А. И.
Исмаилов У. А.
Исмаилов Э. Э.
Кагерманов А. Д.
Карагичева А. М.
Касьянов Ю. В.
Кащеев П. Г.
Керимов М. А.
Кириллов С. А.
Кожуховский С. Н.
Костоева М. О.
Кузнецов Ю. В.
Куценко В. А.
Лавер М. А.
Ладыгина Л. П.
Латышина Т. И.
Магомадов Л. Д.
Магомадова Т. С.
Макаров Б. Н.
Мамаев М. А.
Матиев С. Х.
Махамаев М. Д.
Махмудхаджиева Т. У.
Мигиев С.-А. Я.
Муратова Л. К.
Мусхаджиева М. С.
Мякиев А. А.
Наумова Т. Д.
Нюхало Я. Н.
Олейников Г. Г.
Павлов М. П.
Поляков Н. И.
Расторгуев Ю. Л.
Ростов А. Н.
Рыженков Н. Г.
Сагов Я. Х.
Сайханов Р. А.
Саламова Р. А.
Салтаханов К. С.
Самойленко А. И.
Семенов Н. Н.
Скотникова Л. П.
Султыгова Ф. А.
Сыщиков Н. А.
Табацкова В. Г.
Тацитов А. И.
Тебоев Т. А.
Терхоева Р. Б.
Тимошенко Р. Н.
Тохов М. Т.
Трубина В. С.
Тумсоев Б. В.
Умхаджиева М. С.
Феньева Г. Г.
Федорова А. Н.
Хаджиев Ш.
Кадзиев Н. М.
Хариков А. Т.
Хачатуров Р. М.
Чагаев Б. К.
Чирва Н. И.
Шамардин В. М.
Шевченко А. С.
Ширяева Л. П.
Шуть Л. А.
Эжиева А. У.
Эльмурзаев Г. Х.
Эсмухамбетов Н. А.
Ищенко Г. А.
Яцков В. М.

КПСС ОБКОМА ЧЛЕНАЛЛА КАНДИДАТАШ

Антипенко Н. З.
Арсиев М. А.
Ахмадов З. А.
Бегоева Б.
Белоглазова Л. П.
Бисултанов С. Д.
Бусев П. А.
Вартанов А. А.
Веденко Г. К.
Героев Ю. Х.
Голищихин П. Н.
Гребенник А. М.
Гудантов А. А.
Данильханова С. М.
Дзейтов А. Ж.
Евкуров Л. А.
Иванов Н. И.
Кругликов Г. А.
Кузьминова М. П.
Лагутин С. М.
Луньков В. В.
Махаури Г. Г.
Мацуцин А. З.
Мерфинская З. К.
Мукаев Ш. А.
Пеньков А. Г.
Подпорин В. В.
Саидов Б. М.
Сimченко Н. А.
Хазуев С. Х.
Хаит А. З.
Харсанов Л. М.
Чиркова З. М.
Шабашов А. П.
Энгинаева З. Х.

РЕВИЗИОННИ КОМИССЕ ЧЛЕНАШ

Визидов С. М.
Гапаев А. С.
Дудуркаева К. А.
Зиборов Ю. Я.
Инуркаев А. Н.
Камышников П. А.
Кизилова Л. П.
Правенький Н. Я.
Силкин Ю. Н.
Ситникова В. Н.
Ужахов А. З.
Хадиев Я.
Халадов И. А.
Чапанова Х. Х.
Черновалов К. П.

КПСС XXVI СЪЕЗДА ДЕЛЕГАТАШ

Алтунин А. Т.
Антипенко Н. З.
Боков Х. Х.
Ведерников Н. И.
Власов А. В.
Керимов М. А.
Магомадов Л. Д.
Мякиев А. А.
Семенов Н. Н.
Умалатова С. З.
Умхаджаева М. С.
Феньева Г. Г.
Хамидов Э.
Хачатуров Р. М.

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕТА БАЛХАХ ЙОЛА ОТЧЕТ

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома хьалхарча секретара нов. А. В. ВЛАСОВА доклада изложени

ХIана чакхйоалаш латтача иттлагIча пятилетко, аьлар докладчико, йоагIаш йола моттиг дIалоаларгья советски халкъа турпалча летописа юкъе. Из яр Нечерноземьи БАМ-еи, космосе йоккхий коталонаш яьха, СССР экономически низ чIоагIбенна, дунен событей лелама цо ю влияни дегIиена пятилетка. Из яр КПСС XXV съезда решенеш кхоачашъеш хинна пятилетка.

Дерригдунен - исторически карагIдаьннарий сийлахьа гими а хинна дIаэттар деррига халкъо йийца а Октябра 60 шу дузача шера тIаийца а СССР керда Конституци — дунен тIа эггара хьалхарча дегIиенача социализма пачхалкхен — Керттера Закон.

КПСС XXV съезда решенеш, иттлагIча пятилетка социально-экономически программа кхоачашъяра тIехьа советски халкъо лоаттабьчи къовсаме лоархIаме этапаш хилар КПСС ЦК Пленумех, кIоргга, ленински хьисапе гаргагIара декхараш доаш хаш, хIанзара планаши бIарча пятилеткеи кхоачашъяра программа белгальеш КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела Л. И. Брежнева даьча корта боаш долча къамаьлех.

Вайна карагIдаьннарех дувцача хана вай доккхал деш белгалдоакх вай общество хIанз санна кхотаенен чIоагIен цIаккха ца хиннилга, хIана санна Iалаьмате доккхий хIама хьаду низаши духовни ганзаши йолаш из цIаккха ца хиннилга.

Вай дика мел дар, вай деррига толамаш карагIдаьннараш хада йиш йоацаш дуазиденна ди Коммунистически партеца, Центральни Комитето беча дукхача балхаца, Леонид Ильич Брежнев керте латтача цун Политбюроца.

Партеи халкъои новкъоста Л. И. Брежнева сий ду хьакъалера кулгалхо, вай заман гIоралнна политически деятель, цIаккха лергдоаца Ленина, коммунизма гIулакха, вай планете машар хилийтара тIехьара сийлахьноккха къовсамхо хиларах тарра

Дерригача советски халкъо санна вай республика къахьегамхоша чIоагIа лоархIа я лоархI баркал а оал новкъоста Л. И. Брежнева цу хьинаре а беркате а болх барах, къахьегача наьха йоккхо ярах, хIаьта КПСС политика шоаш йиза хьалхоаниллга, социалистически Даьхеи гинзаш ебаяра хьинаре къахьега шоаш кийча хилар дIанхайкаду.

КПСС XXV съездал тIехьагIарча шераша областной партийни организаце йIаьхий лый боахамаи культураи кулгалдара, къахьегамхошта коммунистически кхетам баляра кердача опытаца.

1. Эффективности балха дикали лакхъяр, экономика сихха дегIаккхувлар — промышленноста, транспорта, бувзама кулгалдеча областной комитета балха тIа керттера лостам

Отчетни юкъа, аьлар А. В. Власова, КПСС обкома практически балха юкъмоттиге лаьттай экономика дегIаухилга интенсивни наькъа тIа даккхара а балхах юхера хьахулаш дараш тоадара а тIаерзая йола КПСС XXV съезда установка кхоачашъяра проблемаш. Парте обком гIийртай гIулакх Iилман ларда тIа леладе, перспектива нийса белгалъе я декхараш кхоачашдела доагIача тайпара леладе а, хувцалуш дола хьалаш ханнахьа теркалде я.

Бюро заседанешка, пленумашка, областной партийни организаце актива собранешка, Iилма-практически конференцешка даим дийцад общественни производства эффективность лакхъяра, республика хIама хьакхоллаш дола низаш сихагIа дегIаахара, къахьегамхой хьал-торо тоаяра дешаш. Цу дерригане а торо хилийтар де лезарий йоагIаш йола программеи тактикеи белгалъе, партеи правительстваи сопамаш кхоачашдела Iалашдеш йолча керттерча проблемашта низаш тIадерзаде.

Къаьстта теркам тIабахийтар «Планировани тоаярахи боахама механизмо производства эффективности балха дикали айяра ю воздействи чIоагIъярахи» бола КПСС ЦК-и СССР Министрий Советеи сопам кхоачашбара. Тахан массанахьа а чакхдаькхад нормативно-цIенача продукце ларда тIа хьоккхамий расчет елга, предприятеи технически паспорташ оттадаьд. КIезига хIама даьдац болх бригадия формагIа вIаштIехьбоаккхилгв а цох мах телилга а юкъедахьара. Эггара дукхагIа из даьржад приборашки машинаши хьаеча, дукхача кхыча доакъошка. ХIанз кердача тайпара къахьегаш ба промышленностерча болхлоех 40 процент бараш.

Ер шу доладелча денз нормативно - цIерача продукце хьоккхамагIа болх беш я «Пищемаш», электромеханически заводаш, «Терек» яха объединени. Хьалхара итогаш хьахьоех кердача системо коллективаш керттерча болдех дикагIа пайда эдара, къахьегамеи материальни ресурсаи кхом бара коллективаш оарцагIйоахилга. Производство 7 — 10 процент лакхьеннай укказа, хIаьта къахьегама овсарле планови задании 4—7 процент алсамъьннай. Кердача боахама механизмо дIалехарашка хьежка эргайсахаш тоальй доал дара структура, производствана концентраци специализаци елга. ДIадахача шерашка республике вIашагIъехкай йоккхий объединенеш, хIанз цар ерригача промышленни продукцех 80 процент яр араяхеш.

Республика хIама хьакхолла низаш дегIаххувларах йолча Iилман конференце рекомендацеш кхоачаш а еш, парте обкомо айхагIа кхоз отраслевойи территориальни планировани, цу даькe хоадам болашагIа болх бу союзни союзно - республиканскени министерстваица, парте экономически политика кхоачашъяра лоархIамегIа йола инструмент хиларах тарра, пачхахьалкхен плана лоархIаш айбу.

«ТIехьабусараш боацаш бе болх» яха ростовчаний инициатива шерра юкъеяхьаро йиш хилийтар планови заданеши социалистически декхараши кхоачашдаро - тIехьалоаттабу тIаьхьожам дикка чIоагIбе. Из бахьан долаш республика промышленносте продукцена реализаци яра тIехьаюсаш цхьаькха коллективаш, шозза кIезигагIа хиннай къахьегама овсарле лакхъяреи продукцега дIадодар лохдареи планаш кхоачаш ца ю предприятеш, договорагIеи нарадагIеи продукци лоаттаелга тоаденнад.

Пятилетка керттера производственни фондаш 28 процент алсам а яьнна 1,8 миллиард сома мах болаш я. Промышленность фондашна Iалашъелга 14 процент дегIаденнад. Вижа чакхбаьхаб экономика керттера доакъош дегIаккхувлара низъ, алсамъяьхай доагора - энергетически комплекса, машиностроени, транспорта, бувзама мощносташ.

Производство дегIаккхийлай. хIаьта цуна технически боарам айбаьб. Пхе шера промышленносте чакхъяьккхай эзар гаргга мероприяти. Цу юкъа механизаци автоматизаци яьй 150 производственни участкана, юкъейиххьай 200 совгIа прогрессивни технологически процесс, керда араяхеца йолаяьй 52 тайпара продукци.

Партийни комитетий, производственни коллективай теркам тIаберзабаьб дикала доал дара Львовски система юкъехкувлара. Продукце дикагIа хилийтара комплексни системаш юкъейиххьай «Промавтоматика» НПО, СССР 50 шу дизара цIерагIча химически завода, «Красный молот», «Электроприбор» радиотехнически, В. И. Ленина цIерагIчеи Н. Анисимова цIерагIчеи мехкдаьтта чакхдоахача заводашка, швейни производственни объединене. Пятилетка йоладелча денз 6,5-зза дукхагIа хиннай пачхьалкхен дикала Знак йолаш араяхеца изделеш.

Нагахьа санна XVI областной партийни конференце производства боарам лохдуш хилар социаде мегаьд яхаш белгалдаьха даже, укх тIеххьарча шин шера из 5,6 процент лакхбаьб. Валови продукци араяхецара пхе шера план тоаламе кхоачашъьй промышленноста керттерча доакъош Республика кхаь шера, 1979 шера а йоалаш, социалистически яхье котъяьннай, хIаьта цун хьежаяьй РСФСР Министрий Советеи ВЦСПС-еи IIе байракх. Республика промышленносто хакал хьалха, 17 декабре, кхоачашъяьй продукцена реализаци яра пхе шера план. Ер шу чакхдалалехьа задании совгIа арахецаргья 80 миллион сома маьха гаргга продукци.

Экономика дегIайоалаеча карагIдаьннараш кхы а доккхагIа хила йиш яр, нагахьа санна планови боахама совенех кхы а биззагIа пайда ийбаь баларе, резервех хьинарегIа пайда ийбаь баларе, кхоачамбоацараща тIатеIIа къовсам лоаттабаь баларе.

ХIанз а деррига даь дьенадац пачхаьалкхен дисциплина чIоагIъяра даькъе. Планашта, уж кIезигъяра оагIорахьа, корректировкаш яра практика цIенъяь дIальиккхаш. «ТIехьабусараш боацаш бе болх» яха ростовчаний опыт юкъеяхьара дика болх баь бале а хIанз а цхьайолча коллективаша кхоачашъяьц беттаи шераи йола планаш. Валови продукци арахецара контрольни цифрашка кхаьчаяц республика промышленность. ТIакхийтар 9,1 процент я, е пятилетка задание йоагIачох 96 процент.

Из хIама дукхагIча даькъе нийсденнад 1979 — 80 шерашка, вешта аьлча отчетни юкъа, цхьайолча предприятеша во болх бар бахьан долаш. Къаьстта чIоагIа тIехьаюсаш я «Чечениигушвино», «Промстройматериалы» объединенеш, мясокомбинат, заводаш: шекар доаккхар, «Трансмаш», цементии, моттигарчеи кхачани, промышленноста предприятеш.

Къахьегама овсарле лакхъяр санна болча хьоахама задани кхоачашъяьяц. ПIанагIа доагIачул дукхагIа хIама дIадахийтад продукци арахецарга.

Ца гуш Iе йиш яц производства технически боарам лакхбара торонех хIанз а бизза пайда ца эцаш хилар. Из бахьан долаш кулг кара болх беш ба беррига болхлоех 50 процентал дукхагIа бараш. Къаьстта дукха ба уж гIонна йолча производстве. Геттара ледара лел наькъа техникана модернизаци елгеи хувцилгеи.

Промышленносте дукха йоаю балха ха. Пятилетке доадаьд 800 эзар гаргга сага-ди. Дукхача предприятешка 30 процент гаргга надраш хувцалу, хIаьта уж я, Л. И. Брежнева ма аллара, капиталовложенеш ца эша резерваш, бакъда цар Iалаьмате бокхa а сиха а пайда бала тарлу. Гуш ма хиллара, вай царех во пайда эц.

ДIахо нов. Власова дийцар ерригача тайпарча ресурсех пайда эцара даькъе нийсдолийтача кхоачамбоацарех. Из керда хIама дац, аьлар докладчико. Бакъда, гуш ма хилларе, цун бизза лоархIам, керттера дар планировани еча хинна кIоаргга хувцамаш, проблемаш къоастаргга хьажар хьалхарча Iаьдалаг1 боакам лелабара тIера болча дукхача кулгалхоша кхета ца дар да. ХIаьта цу даькъе цIенхаштта хувцамаш ца дича болх тоабарга дахн дог дац. Хьаэцаргья вай, масала, термальни хи проблема. Вай республике дукха да термальни хий, бакъда цох во пайда эц. ЛоархIамаша хьахьоех, цох бизза пайда ийцача шера 3 миллион тонн условни доагор кходе йиш йолта.

Е цхьаькха масал. Республика заводашкеи гIишлонашкеи хIанз тоъаш дац металл. Цунца цхьана пхе шера машиностроене а промышленноста кхыча доакъошка а пайда ца эцаш доадаьд 100 эзар тонн. Вай дувц доагора-энергетически ресурсаех нийса пайда эцарах, хIаьта мехкдаьттахоша хIара шера лехьа йоагаю 50 миллион кубометр газ, мехкдаьтта чакхдоахараша йоаю 350 эзар тонн мехкдаьтта продукташ. ХIанз а дукха йоаю электроэнерги, хьу, гIишлони кхыйолеи материалаш.

(ДIахедодар 2-гIчох 3-гIчеи оагIонаш тIа).

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕТА БАЛХАХ ЙОЛА ОТЧЕТ

(ДIахьдолар. Доладар 1-гIча агIо тIа).

Цох кьоводаш е еза партийни комитеташа, боахама органий кулгалхоша, хIаьта кхетаде доагIа кхом бара тIехьа кьовсам лоаттабар алхха технически хинна ца Iеш, лоархIаме организаторски а кхетам балара а декхар долга. Iилма-технически революцена карагIдаьнараш, хьалха латта технологи шерра юкъекхувларал совгIа нах Iомабе беза республика халкъа боахамс мел долчох лерттIа пайда эцара бехктонхIаме хила я.

Нов. Власова доашхаш дийцар республика доагора-энергетически комплекс дегIаккувлара проблемаех. Отчетни юкъа чIоагIъяй мехкдаьтта промышленноста Iилмани технически база. Мехкдаьтта хила мег аьнна хетача моттигашка шерра чакхдоах геофизически балхаш, тIехкIоарга бурув детт. Скважинаш хьалъелга 200 ди-буйса лоацдаьд, бурув тохилга 35 ди-буйса сихдаьд. Парте областной комитето вIашагIтехай Старогрозненски УБР дикагIа йолча партгруппай буровой бригадан опыт. Цул ларда тIа республике шерра йоарнаьй хIара бригадо шера 5000 метр бурув тохара а тIехкIоарга скважинаш 1,5 шера хьалъьнхара а тIехьара яхь. Из гIулакх шерра хьаллаьцад. Тахан 19 бригада я цу графикагIа болх беш. Новкъостий Швецов, Мадаев, Залялутдинов, Коньков керте латтача коллективаша укх шера техад ших эзар метр бурув, кердача тайпара болх белга чIоагIа маьхе хилар хьа а гойташ.

Чакхдаьхача гIуланхаша «Грознефть» объединенега йиш хилийтар мехкдаьтта доалла керда кхо моттиг хьаеллийта, мехкдаьтта дола пхи моттиг лаха, бурув тохара, углеводородни бийдала запас тIатохара а мехкдаьтта дакхара а пхе шера задани тIехкхоачашъе. Контрольни цифрел совгIа мехкага кхаьчад 4,1 миллион тонн мехкдаьттен 700 миллион кубически метр газ.

Доагоро - энергетически комплекса мощносташ алсам а йоахаш, республика боахама органаша лерргIа леладаьд мехкдаьтта чакхдоахача заводашта реконструкци елга. Цо хIанзале а дика пайда лу, хIаьта тIехьа тIайоагIача хана сийрда мехкдаьтта продукташ арахецилга 1,5-зза дегIадоаладергда.

«Грозэнерго» системе дукха балхаш даьд генерирующи мощносташта модернизаци яра, доагорах пайде эцара эффективность лакхъяра. Доагор дIаухийтача мехка эггара толашагIа болча хьокхамга кхаьчай управлени. Йоахален электрически энергеца республика халкъа боахама эшараш тешшаме кхоачашдаьд.

Цунца цхьана «Грознефть», «Грознефтеоргсинтез» объединеней, энергетикий цу доакъошта гIулакх деча предприятей балха юкъе цIенхаштта кхоачамбоацареш а да. Мехкдаьтта промышленносте укх тIеххьарча шии шера авареш яр, тайп-тайпара хьовзамаш хилар, буровой бригадашта хаинахьа материально - технически Iалацо ца яр бахьан долаш 220 эзар сахьат балха ха йоалъй, из да 57 эзар метр бурув ца тохаш дисад яхилга. Ледара лел, къаьстта юрсии тIоянашта а тохаш, тухан кIалхарча тIоенашта бурув тохилга.

Мехкдаьтта чакхдоахачен мехкдаьтта химически промышленносте доха я заводашта реконструкци яра темпаш. Дукха хул авареш. Планал совгIа дукха ха йоаш технологически установкашта ремонташ еча, уж лерттIа болх байта йолайолийташ. Алхха укх шера уж бахьанаш долаш Н. Анисимовен А. Шериповен цIерагIча заводаша дIа ца луш йисай 20 эзар тоннал совгIа кочъяль газ, массехк эзар тонн авиационни даьтта, 10 эзар тонна гаргга парафинаш.

ЦхьайтталагIча пятилетке уж доакъош дIахо дегIаккувлара кхы а чоалханегIа дола декхараш кьестаде деза вай. «Грознефть» объединене партийни комитеташа, боахама кулгалхоша, коллективаша даим лакхъе еза геологотохкама балхаш дара эффективность, шера 7,5 миллион тоннал кIезигагIа доацаш мехкдаьтта доаккхилга Iалашде деза.

Керттерча лостамий проекто дIадехарашкен КПСС ЦК октябрьски (1980 ш.) Пленуме нов. Л. И. Брежнева уканешкен еннача хьежжа, дIахо аьлар докладчика, машиностроенен приборостроенен дегIайоалаяра йоккха программа кхоачашъе еза вай. Из чакхъяккхаро республика промышленни производства темпаш дикка лакхъелга Iалашдергда. Цо торо лургья мехкдаьтта промыслови оборудовани, юрта боахама эша керда тракторни прицепаш, доал лара автоматизировании средстваш, электрографически техника, радиотовараш, маха бахача моттиге эша кхыйола хIамаш арахецилга дегIадоаладе.

Машинанькъа транспорт дегIайоалаяра йешаех долча КПСС ЦК-ан СССР Министрий Советен соцамаш ларде а лувцаш, Москванен Челябински машинаньккъахой опытах хоггIортолга а еш, парте обком, КПСС Грозненски Гудермесски горкомаш машинанькъа отделене болх эргабоаккхаш тоабаре йIаьккхача хана лаьхIача программаца ювзаенна йола проблемаш къестаяра даим тIахьожам лоаттабе декхарийла я.

Партийни комитеташ, советски боахамен органаш декхарийла я автомобильни авиационни транспорта балха дукхагIа йовкхо е, транспортни конвейера ерригача звеньяшка кидрай бехктонкам лакхбе, нормал совгIа вагонаш лоаттаечаргара доагIар кхы а чIоагIагIа хьадеха. XI пятилетка плана проекта тIа республике валови продукци арахецилга 17,8 процент лакхдо лаьрхIад. Уж темпаш дуккагIча даьнъе белгалъьяй мехкдаьтта дакхар цхьан боарам тIа даларца, республика доазол арахьаро хьатIанхухьа из чакхдаккхара боарам оттабарца, энергетика карагIдьнареш цхьан боарам тIа лоаттадарца дувзаденна.

Массанахьа а хьаллаца а доаржаде а деза болх беш бола дукхагIа а ца хулийташ промышленни производство алсамъяккхара Ярославски областа предприятеша дIадоладаь гIулакх.

Л. И. Брежнева цкъа санна дуккхаза а кертагIа ма даххаре, халкъа боахама планий кхел бухсоццаш къестаю къахьегама коллективаша, аьнна. Цудухьа берригa болх юкъарчал доццаш юххьанцарча парторганизацешка, производственни участкашка, сменашкен бригадашнея бе беза.

II. «Ханал хьалха хьалдергда — ханал хьалха карадерзадергда» — капитальни гIишлошъяра эффективности дикали лакхъяра лоархIаме гIулакх

Отчетни юкъа вай теркама юкъмоттиге лоаттадаьд капитальни гIишлош хьалъяра дешаш. Парте обкома организаторски политически балха керттерча лостамех цаI бар гIишлошъерий балхаш сихдарей, дикагIдарая, производственни мощносташ ханнахьа болх бе йолаялийтара оарцагIа боахилга, шоай база дегIаккувлилга сихдар, хIаьта цун ларда тIа гIишлош производствана индустриализаци ярей из эргайоахаш тоалрей боарам лакхбар.

Чакхбаьккхача цу балхах хьахиннар фуд аьлча, из да кертгера производственни фондашта йола пятилетка контрольни задании кхоачашъяр. БIарчча хьанийцача йисланIча пятилеткечул 371 эзар сом дукхагIа хьалъьй уж. 1976—1980 шерашка машиностроене, мехкдаьтта чакхдоахача, ягача, кхачанен моттигерчен промышленносте болх бе йолаялийтай керда мощносташ. Планови объекташ хьалъярца цхьана гIишлошъераша дукха балхаш даьд 1976 шера мокх аьгача хана толхадаь хинна гIирсашк сооруженеш юхаметтаоттаеш. ДIанхача юкъа капитально метта а оттаь ремонт яьй 66 школана, 58 дарбанан, 50 совгIа культуран учрежденешта.

ГIишлон балхий лелама ю партийни влияни даим чIоагIъе гIийртай парте обком. Практикана юкъелихьад лоархIамегIа йолча гIишлонашка хаина йола партийни групаш, парторганизацей секретарий советаш, партийни штабаш вIашагIъехкага, кустовой партийни собранеш, генподрядни организацейн организацей - заказчикийн комитетий вIашагIтеха заседанеш чакхйоахилга. Товвьй социалистически ях, пусковой объекташ хьалъяра оперативни тIахьожам лоаттабелга вIаштIехьдаьккхад.

Уж гIулакхаш вIаштIехьдоачаха лоархIаме моттиг дIалаьцар организационни структура а доал дара метоташ а эргайоахаш тоаяра дешаша. Укх шера боахам лелабара кердача система тIа яьнпай «Чечингсельстрой», «Грозтрубопроводстрой» тресташ, СССР Минтрансстроя подразделенеш.

ДIахо а дегIаенай бригадни боахама расчет, хIанз цу методагIа пятилетка йола луш хиннаул шозза дукхагIа хIана яц аьнна болх беш бригадащ я. Царна юкъебоагIа берригача болхлоех 25 процент бараш, хIаьта дерригача подрядни балхий кхоалагIа дакъа ду цар.

«Ханал хьалха хьалдергда — ханал хьалха карадерзадергда» яхача ростовчаний почина гIулакхаца кхоч а лув, Нохч - ГIалгIай гIишлошъяра управлене коллективаша, «Чечингсельстрой», «Грозтрубопроводстрой» трестий коллективаша ханал хьалха кхоачашъяьй шоай укх шера заданеш.

Цунца цхьана, белгалдаьккхар нов. Власова, гIишлош хьалъяра таханара боарам халкъа боахама хьашташа дIа ма беххара бац. Цо юхатетт республика хIама хьакхолла малаш дегIадоаладелга. ГIишлошъеча организацеша кхоачашъьяц капитальни вложенеех пайда эцара, гIишлон - монтажни балхах дара планаш. Дизза кхоачашдаьдац XVI партконференце нах чубаха гIишлоши соцкультбыта объекташ сихагIа хьалъяра оттадаь хинна декхараш. Пятилетка шерашка къахьегамхошка дIакхачаьц ших эзар совгIа квартира. 15 эзар гаргга дешархой моттигаш йола школаш, йиъ эзар моттиг йола берий учрежденеш.

Цу гIулакха бехке ба балхаш шерра дIадоладелга а гIишлон индустре база кийчъелга а Iалаш ца даь бола подрядчикаш. Бакъда, пятилетке шоай низаца гIишлош хьалъеча 80 миллион сом совгIа карадерзадаьд, е планал 10 миллион сом дукхагIа. Болх бе йолаялийтай цIенош хьалдеча эша йоккхий панелаш арахеца мощносташ, реконструкци яьй аьшкабетонни конструкцеш арахецача заводашта, юрташка гIишлошъерий производственни базаш хьалъяьй. Из кIезига болх бац. Цхьабакъда, вай вIаштIехьдаьнадац производственни база дIахо дегIайоалаяра XVI партконференце белгалъь программа йизза кхоачашъе.

ГIишлошъелга юхатетт, объекташ йистехьара хьаьхъю гIишлон материалий предприятеша лерттIа болх ца баро. Геттара а во болх бу цементни заводо, пятилетка контрольни задании кхоачашъеш 800 эзар гаргга тонн цемент хьа ца луш йисай яз. Кирпичаш геттара чIоагIа эшаш яле а «Чеченингушстройматериалы» яхача объединене хIара шера кIезигагIа арахец уж, хIаьта арахецараш во а я.

Белгалдаккха доагIа, цу кхоачамбоацарех цкъа санна дуккхаза а дийцалга. Из бахьан долаш цIенхаштта критика яьй парте обкома гIишлошъяра отдела, НГIАССР Министрий Совета, бакъда хIана а де дезаш дола гIулакхаш чакхдаьхадац.

КПСС обкоме а НГIАССР Министрий Совете а гIишлошъяра бехктокхаме болча нн. Л. Д. Магомадовен, Т. М. Дидигозев из болх дог ца лазаш лелабаьб ала йиш яц. Бакъда, сихбеннача хана теркама мIалхара дувлийтад керттера лостамаш, тайптайпара планеркаш еш, гIишлон объекташка ухаш ха йоалъй.

1981 шера а цхьайтталагIча пятилетке а гIишлошъяра кулгалдеча областной партийни комитета балха тIа керттера лостам болаш дус индустриальни база хьаелга, конструкцешк материалаши арахецилга. Цудухьа сихагIа дегIаккхувла еза вай материально технически база, вIашагIъелла аьшкабетон арахецара алсамдаккхара пайъа... гIа а кхуваш. Жилищногражданси гIишлошъяре индустриализаци яра боарам цакаддаш лакхбе беза, хIаьта заводашта бокъонца нийчъяь арахеца еза конструкцеш. ЦIенош хьалдара эша йоккхий панелаш арахецилга сихагIа карадерзаде а цун мощносташ шера 180 эзар квадратни метр нах чубаха гIирс хьалдарга дIакхоачае а еза. ХьатIадоагIача шера массанахьа а юкъейоалае еза ИИС-04 серех йола конструкцеш, лоацача хана хьалъьяха еза селикатни кирпишки керамзити арахеца заводаш, юртара гIишлошъю комбинат, дукха кхыйола объекташ. Дукха хIама де деза гIишлон производство вIаштIехьйоаккхача, йолаш йолча торонех пайда эцача. ХIана аьлча дукхача объекташка Iалашдаьдац лакха овсарле йола къахьегара эша хьалаш.

ГIишлон дика хьалъяц. Моттигаш я материальни ресурсех нийса пайда ца ийбеш, гIишлон материалаш нормал совгIа дIаухийташи лечъяьеши. Ца даь балхаш даьд яхаш дIаяздеш йола нийрча моттигаш хIанз а йолаш я.

Хьалде дола а даь хьалдаь ца доалаш дусаш дола гIирсаш кIезигагIа хилийтара тIадерзадаь лаьрхIа гIулакхаш чакхдаха деза парте областной комитето, НГIАССР Министрий Совето, КПСС горкомаша, райкомаша, хьалдеча гIирсийн предприятейн боахама кулгалхоша. Хьалдеш латтача дерригача гIирсашта инвентаризаци е, уж йистедахара ханаш белгалъе, халкъа боахама лоархIамегIа йола объекташ сихагIа хьалъьякара средстваш тIаерзае еза.

ГIирсаш хьалдун монтажни балхаш дара подрядни хозяйственни слособаш хадданза эргайоахаш тоае, довлду юкъера звено боахама расчета тIа ужха йолае, кулгнара деш доли балхаш дикка кIеззгдара тIаерзаль мероприятеш чакхьяха, планагIа лаьрхIа, архитектурни, гIирсаш хьалдара решеней дикал лакхъе еза партийни комитеташа, советски, боахама органаша.

ГIирсаш хьалдара темпаш сихъелга, цар дикал овлангара деза тоаежа дIакъоастаде йиш йолаш дац хадданза кьяха йоакхо ярах. чIоагIа овсаре къахьегара хиланза даргдоаца хьалаш хьадарах, болхлоша дешилген салоIилген вIаштIехьдаккхарах. КПСС ЦК-ас къоабалъьча кадраш балхаш тIа чIоагIъяра гIишлонхой массазара къахьегама коллектив хьаяран «Липецкстрой» яхача треста партийни комитета балха опытах партийни организацеша шерра пайда эцаргбола гIулакх даиза даргдаш. ХьинарегIа юкъенхаьа еза бригадни подряд, хадданза планировани еш йола орловски система, «балха эстафета» яха метод, дисциплина чIоагIъяра, къахьегама овсарле лакхъяра. «Ханал хьалха хьалдергда, ханал хьалха карадерзадергда!» яхаш девна а йолаш социалистически ях дегIаккхувлара гIо деш йола тайпа опыт.

III. Юртбоахама производство сихъеь дегIаккхувлар — производственни программа толаме кхоачашъяра бола тешам

Коммунистически парте халкъа хьал-торо лакхъяра декхар лаьрхIа кхоачаш а деш, къаьстта уйла тIайохийт юрта боахама продукци сихъеь дукхагIа яхара. Цу даькъе Iалымате боккха болх баьб КПСС ЦК июльски (1978 ш.) Пленум хинначул тIехьагIа. Из кхоачашдеш чакхдаьхача гIулакхаша чIоагIа воздействи яьй юрта дIахорча ерригача социально-экономически процесса.

Укх тIеххьарча шерашка дикка доккхий хувцамаш хинвад вай республика юртбоахама производстве а. Колхозийн совхозийн керттера производственни фондаш 1975 шераца нийсйича 1,4-зза йоккхагIа хиннай, хIаьта энергетически мощносташ 1,3-зза дукхагIа хиннай. Машиннотракторни парка дикала состав тоаеннай. Юрта боахама материально - технически база хьанрга дIадахийтад 566 миллион сом, е нйсланIча пятилеткечул 32 процент дукхагIа.

ДIахо дегIаенай юртбоахама производствана еш йола специализаци концентраци. Юрташка хьалдеча боахамен культурни гIирсий ерригача участкашта партийни кулгалдара боарам лакхбеннаб. Парте областной комитето отчетни хана хадданза хьаллийцай пайдане инициативаш. Iилмана карагIдьнараши хьалха латта опыти производствана юкъекхухьилга вIаштIехьдаьхад. Колхозийн совхозийн балха практикана чIоагIа юкъеенай къахьегам вIаштIехьбаккхара ипатовски метод. ДIайолаяьй ялаташи технически культураши кхеэра индустриальни технологи.

Юртбоахама производствана кулгалдара гIулакх корта болашагIа, хьалдагIа леладе яьйпай парте горкомаш, райкомаш, юххьанцара партийни органнзацеш, лакхбеннаб паччахьалкхен планаши социалистически декхараши кхоачашдара хьалхара бехктокхам. Укх тIеххьарча шерашка хаоттама хьалаш чоалхане хиннадоллашехьа а, 1979—1980 шерий планаш кхоачашъяьй республико массе тайпа хьайбашкарен лаьттанцарен йоаха продукташ кийчъяра, комсашкарен генарашкарен дIанйккхача. Къаьстта белгалдаккха доагIа, колхозашен совхозашен цу хьокхамашта бIарччача пятилетка планаш кхоачашъяьь хилар. Шера юкъера лаьрхIача ерригга йоаккхаш йола юртбоахама продукци нйсланIча пятилеткана нийсйича 17 процент дукхагIа хулга Iалашдаьд, хIаьта из КПСС XXV съезда установкашка хьежжа хул.

Цхьабакъда кипьарча аьлча мегаргда, тоаденнача республикански хьокхамашта тIехьашка хьуладенна доахк министерствайн ведомствайн, районий а боахамий а балха тIара доккхий кхоачамбоацараш. ЧIоагIа юкъагIдьхад балхаш дукха лоархIамегIара юртбоахама культураш кхееча. Масала, генараши комсаши кийчъяра планаш цкъан шекара свеклаш кийчъяра план кхоээн мара кхоачашъяьц республико иттлагIча пятилетка шерашка.

ИттлагIча пятилетка шерашка цхьадола дика хIамаш нарагIдаьннад республике ялат кхедара даькъе. Шера юкъера лаьрхIача гулдаь дерригa ялат 503 эзар тонн да, вешта аьлча нйсланIча пятилетка боарамал 16 процент дукхагIа. Цхьабакъда, массаза а цхьатара лелаш вайшига ялата боахам. цун производства объемаш 390 эзар тоннагара 510 эзар тоннага кхачалца хувцалу. Из бахьдар аьлча, хаоттама хьалашта дувзаденна да, хIаьта а керттердар дац.

Дуккхача боахамашка хьалхагIа а санна кIезига пайда эц хий деккача лаьттаех, органически минеральни удобренеех. ЦIенхаштта кхоачамбоацараш да фу кхедеча. Алхха укх шера дуккхьашха вIаштIехьдаьннад гурахьа дувча ялатех 90 процент совгIа дараш цхьоалагIча класса фу тоссаш дIадувлга. Цу дерригача хIамаша республике укх тIеххьарча шии шера хьувкъам хIара гектара тIара 20,3 центнер, цу даькъе хьажкIий 20 центнери дуга 26 центнери мара ца боалаш кIезига лакхлуш хиларга кховчидаьд гIулакх. Алхха дуген хьажкIаши геттара кIезига яхар бахьан долаш хIара шера вай хьа ца доаккхаш дус 50 эзар тонн совгIа ялат.

Тхона хетачох, тешшаме лакха хьувкъам кхебара, шера дерригa а лаьрхIача 600 эзар тонн ялат чудахьилга Iалашдара мел эша торонаш йолаш я республике. Сен чотагIа боаккхалургба из мул? Ялаташта юкъе хIанале а 60 процент совгIа моттиг дIалоацача гурахьа дувча ялаташа бала беза керттера хьувкъам. Ялаташ дIадувча дерригача лаьттай хIара гектара тIара хьатIадоагIача шера 25 центнерал кIезигагIа боацаш ялатий хьувкъам чубар духьа къовсам боаржабанза баргбац.

Вай хьалашка ялата проблема къоастаяра цхьоккха хьаст — хьажкIаши дуген кхетамца хьалхедар. Iоальча опытах хоггIортолга а еш, хIара колхозен совхозен хьалаш теркал а даь, КПСС обкома бюроси республика Министрий Советон чIоагIъяьй индустриальни технологегIа 50 эзар гектарага кхаччалца хьажкIаш дуккагIа дIаювлга оттадеш йола программа. ХьатIадоагIача шерре а лаьрхIад 100 эзар тонн совгIа фуалъяьха хьажкIаш яха. Чоалхане декхар да из. Цхьабакъда, из кхоачашдара хиланза дарг мел доацар вайга долаш да.

Ялата проблема къоастаеча хана парте обкомо, КПСС горкомаша, райкомаша, советски органаша юртбоахама техникаш юртбоахама химизи предприятеш чIоагIъе, лаьттан беркат совдаккхар, лаьтта леладара культура лакхъяр духьа къовсам боаржабе, фу леладара система даим эргайоахаш тоае а цун ларда тIа ялата культурай хьувкъам дикка лакхбе а беза.

Продовольственни комплекса структурана юкъе лоархIаме моттиг дIалоац сомабьцадарий продукции коартолаши яхаро, кийчъяро, чаккхьяхаро. Цу даькъе кIезиг-дукха опыт йолаш да вай. Болх беш йолча «Консервплодоовощ» яхача агропромышленно - торгови объединене дог тешадеш хьахьекхад. производство вIаштIехьъяккхарен доал дарен из форма лоархIаме хилар, вайга йиш хилийтай паччахьалкхенга сома бьцадараши доххара шера планаш кхоачашъеш пятилетка задани тIехкхоачашъен, цар дикал тоае, ассортимент шеръе.

Цунца цхьана, нарагIдаьннарий критически мах а беш, ала деза, бьцадараш лелачечи сомий бешамаш лелаечен вай керттера декхар кхоачашдаь хилар — хьувкъам чIоагIа лакхбаьлген ца бойташ чубенилген. Нагахьа санна нйсланIча пятилетке хIара гектара тIара 120 центнер хьувкъам чубеннабале, иттлагIча пятилетке 16 центнер мара лакхбеннабац из. ХIаьта «Плодопром» яхача треста, «Чеченингушвино» яхача объединене совхозашка из хьокхам кхы а лохагIа ба. Цхьайло хьал да сомий бешамаш лелаеча а.

Уж кхоачамбоацараш хилара бахьан, эггара хьалха, агротехника лоха хилар, Iилмана карагIдьнарийн хьалха латтача опытен кхоачам болаш уйла ца яр, чуэцача хана хьувкъам дукха боабар да. ХIаьга а сомий бешамаш лелаечен бьцадараш леладечен во къестаду халача балхашта механизаци яра дешаш. ХIанз йолаш йолча томаташ чуэцача 28 комбайнах сезоне болх беш хилац массехк мара. Шерра юкъекхаьц аIамига механизаци. Уж дешаш хьалхагIа хиннача конференце тIеттадир. цхьабакъда, «Консервплодоовощ» яхача объединене (Б. Г. Бычихина), юрта боахама министерства (С. А. Кириллова). «Плодопром» яхача треста (Н. Г. Рубана) кулгалхоша е йоагIаш йола выводаш яьц критиках.

Къаьстта дувца безам барса коартолаш яхара дош. ДIаюаш цар дIалоаца моттигаш вайцага йоккхий яц, пудухьа балхача наха дарца кхоачам бе гьаьа да. Кхачанна лаьрхIа хIара шера республике Къулбаседа районашкара тIаккхухь 20 эзар тоннагара 40 эзар тоннага кхачалца коартолаш. ХIаьта предприятей мел дукха хIама доа из бахьан долаш. Цу цхьан ханна хий декха лаьтташ хиларо, хьалха кхачен лакха хьувкъам телен сорташ долаш хиларо, из культура кхеяра кийчъяьча технологе вайга йиш хулийт воашта мел эш коартолаш Iалашъе. Цу гIулакха севооборотий система 1981—1982 шерашка Сунженски, Назрановски, Советски районий боахамашна хилийта деза 3—4 эзар гектар хий декен цхьадола лакъа хий ца декхен лаьтташ, тIаккха цо йиш хулийтаргья 50 эзар тоннага кхачалца коартолаш яха.

СССР-ен РСФСР-ен Министрий Советаша яьча решенешка хьежжа республике дIахо болх баьб комсаш леладелга дегIадоаладара. Районашка кхы тIа а тиъо совгIа специализированни совхоз йиллай, цар кхаш ворхI эзар гектар дукхагIа хилийтад. Из дакъа дегIадоаладарга дIадахийтад 70 миллион сом гаргга. Цхьабакъда, из дакъа комплексно дегIадоаладара шерра программа чакхйоаккхача лоархIамаш харцахьа ду. гIулакхаш кхетам боацаш леладу, эггара хьалха «Чечинингушвино» объединене кулгалхой оагIонгахьара. Укх тIеххьарча шерашка баьча балхах хьахинараша хьахьоих. Малгобекски, Шалински районашкара цхьайола кеода комсий совхозаш лаьтта бокъонца мегаргдий ца хьожаш, хьадда климатически хьалаш теркал ца деш яхна хиларах хIанз дIаяха езаш хилар. Комсий сорташ хьахоржача, керда бешамаш дIайогIача хана лаьцIенхаштта гIалаташ дувлийтар, царна Iунал дара агротехника телхаяр бахьан долаш уж чIоагIа мийлха а йоархIаш яьна а хиннай.

Даьнъа кулгалдеча нийсдалийтача цу дерригача кхоачамбоацараша торо хилийтац комсаш дукха а дукхагIа яхара йолча йоккхийча торонех бизза пайда эца. Духхьал цу бахьанагIа республико диъ шера вIаштта кхоачашъяьц комсаш кийчъяра планаш, хIаьта иттлагIча пятилетка задании бIарчча хьанийцача 77 процент мара кхоачашъяьц. «Чечениингушвино» объединене кулгалхоша, эггара хьалха, нов. Хаматханова вывод яьц болх юкъагIа бахарах дукхаза шийна яьча критиках. Парте обкомо, Наурски Надтеречни райкомаша, КПСС Малгобекски горкомо, горрайисполкомаша даькъера болх эргабаккха а гIулакх овлангара деза хувца а деза. 1981 шера плана тIа ма оттадаьдий 100 эзар тоннага, хIаьта цхьайтталагIа пятилетка чакхйоалаш — 250 эзар тоннага кхачалца комсаш йоахилга. Из декхар кхоачашдара тIаерзае еза республика партийни, советски, юртбоахама органий уйла.

Цул тIехьагIа нов. Власова ма дарра дийцар хьайбай боахам дегIабоалабара, кхачан продуктащца баха нах дикагIа Iалашбара дешаш.

Колхозийн совхозийн партийни комитеташа, кулгалхоша пайда во эц дулха ресурсаш алсамъяхара йолча торонех. Карара бувлийт хьайбаш кхедарен чуоттадаь кхабаран интенсификаци яр, дулха дIачутелача хьайбаш, къаьстта а доахан дезагIа хилийтар санна болв кхоачам. Духхьал из бахьан долаш хIара шера 2000 тонн гаргга дулх эшалу боахамий.

Дулха ресурсаш дикка алсамйоахилга дуккхача даьнъе хьакхарч леласлген жа леладелген дегIадоаладарца дувзаденна да. Ала деза, хьалха кхачача цу доакъошка хIанз укх сахьата зеялдал прогресс гуш ца хилар.

Коа тIара оалхазараш леладеча, хоьш ма дарра, дика база хьаьй. Укх тIеххьарча шерашка «Птицепром» яхача тресте боабашний комплекс юкъейоалагьй, кипинативна наькъаца хьалъяьй 30 совгIа пункт, комбикормови завод, хьалъеш латт йоккха Къулбаседа Кавказски бройлерни фабрика. Цхьабакъда, хьалъьяча мощностех лерттIа пайда эцац. хIаьта гулдеш дола фуаш, доаккхаш дола дулх лоадама дукхагIа хиннадац.

Вай хьалашка дулха ресурсаш алсамъяхара доккха гIо хуогдар республика лоаман районашка Iулаш а даь говраши якашп леладича, Iамашка чкъарий леладу моттигаш алсамъяьхача, кролнкаш кхейича. ЦIенхаштагIа уйла тIаяхийта еза наьха шоей доалахьарен предприятей подсобни боахамаш дегIадоаладара. Цу хьакъехьа дувцача хана, аьлар докладчика вай декхарийла да наьха шоай доалахьарча боахамашца коопераци яра ларда тIа колхозашен совхозашен доахан, хьакхарч, коа тIара оалхазараш чуоттадаь кхсабилга вIаштIехьдаьккхача Одесски областа дика опыт юкъейоалаяра тIадерзадаь гIулакхаш чакхдаха.

ДIахо нов. Власова дукха шура йоаккхилга дегIадоалаеча нийслуча кхоачамбоацарех. Укх тIеххьарча шерашка шура кийчъяра объемаш дуккхача районашка лакхъеннац. Деттача доахана продуктивность яхы хьалъьннац. Iулашта юкъера детта доахан хIанз 33 процентал дукхагIа дац.

Дукха хIамаш карара дувлийтад шурий комплексех пайда эцара даькъе. Пхе шера пхи комплекс хьалъяьй 4200 бежана моттиг а йолаш. Цхьабакъда, царех цхьаккха а таханарча дийнахьа ший проектни низага кхоачаньяц. Доал во делга доацал-тещ из! ХIаьта фу ала йиш я лоаман районашкарча дулха лостамах ба оалача 7 эзар Iаттах? Ма дарра аьлча, укх тIеххьарча шерашка цар паччахьалкхенна еннац е шура а, е дулх а. «Львовски областе шура лккхара поточно-цеховой система юкъейоалаяра беча балха опыта хьакъехьарча» КПСС ЦК соцамга хьежжа колхозашкен совхозашен шерра юкъекхахьа деза шурий-товарни фермашка къахьегам керда вIаштIехьбаккхара гIулакх. Цхьабакъда, из болх вай дIаболабеш мара бац. Ма дарра аьлча, парте цхьан Шелковской райкомо мара вIаштIехьдаьккхадац района дерригача боахамашка поточно-цеховой система юкъейоалаелга, хIаьта цу гIулакхо йиш хилийтай цига хIара нхоабача Iатта лоархIаш йоаккха шура 2500 килограммага кхоачае, пятитысячнидай отряд хьалкхее. хIара шера паччахьалкхенга 8 эзар тонн совгIа шура йохка. Белгалдаккха доагIа, Наурски, Шалински, Урус-Мартановски районашка шелковчаний дараш миссел детта доахан доллашехьа а, укх шера шура дукха а кIезигагIа кийчъяь хилар.

Шелковской районни партийни организаце балха опыт вIашагIтоха а республика хьайбаш леладерашта юкъе из шерра дIайоарнае а еза парте обкомо.

Хьайбай боахаме кхоачашде деза декхараш духхьал доакъарех тийша да. Отчетни хана КПСС обкома парте городской, районни комитетий вIаштIехьдаьннад докъара база чIоагIъяра хьакъехьара конференце решении йизза кхоачашъелга чакхдаккха. Хьайбай боахама эша гIожеи мошен доакъараш Iалашделга алхха 70—80 процент мара кхоачашдеьдац, хIаьта чIоаттIа эшаш я белок. Бакъда карарча шера лаьрхIа программа кийчъяьй. 16 эзар гектар тIакхийттад люцерна дIаювш дола кхаш. Тернам тIабахийтаб промежуточни культураш шерра юкъейоалаяра. 1981 шера чуэцаргйолаш дIайийнай 35 эзар гектар рапси вIашагIаязь анкен кIан, цо торо хулийттаргья бIаьстан юкъе деиз хьайбаш мошача доакъарца Iалашде. алхха промежуточни культурай чотагIа кхы тIа 400 эзар тоннал кIезигагIа йоацаш тIехдика силос кийчъе, доакъара юкъе белок йоацаш хилар дIадаккха.

Юртбоахама производствана кулгалдеш партийни комитеташа беча балха юкъа кхоачашданза дола декхараш, кхоачамбоацараш дикка кIезигагIа хурглар, нагахьа санна, областной комитето моттигашкара болх кхы а дикагIа вIаштIехьбаькха» баларе, кхоачашде деза дешаш кIоаргагIа Iомадаь а сихагIа къестадаь а даларе, кхы а чIоагIагIа хоадам боллаш кадраш хьакъоастаелга, дIанийсъелга, Iомаелга леладаь даларе.

Хьоахаяьча проблемашта тIаерзаде деза партийни организацей, советски юртбоахамен органий низаши теркамии юртбоахама производства эффективности дикала боарами лакхбергболаш, лакхача темпашцен сихен ва дегIайоалаелга Iалашдергдолаш. ХьатIадоагIача шера а ялат доаккхилга 520 эзар тоннага кхоачаде деза, бьцадараш — 147, сом — 70, дулх — 38, шура — 93 эзар тоннага, фуаш — 98 миллионага, тха — 45500 центнерга. Цунца цхьана цхьайтталагIча пятилетке декхар оттаду дулхан фуаштен паччахьалкхен дотаци эаргйоацаши шурий продукташ кхычахьара хьатIаккухьилга кIезигдергдолаш, уж продукташ моттиге дукхагIа яхара чотагIа.

IV. Къахьегамхой вахара материальни культурни боарам хадданза лакхбар — областной партийни организаце керттера дарех дола декхар

Республика экономически дегIайоалаяра толамаша торо хилийтай вай къахьегамхой материальни хьал-торо дIахо лакхъяра дешаш дикагIа къестаде. ПятилеткагIа 16 процент лакхденнад болхлойн гIулакхерча маьхен алапеш, студентийн дешархойн стипендеш — 14,3 пенсеши массе тайпара йола пособеши — 21, бахача маьха ахчан доходаш — 28 процент. 20 эзар совгIа бола дезалаш кердача цIеношка баха хайшаб, 1400 дезал баракашкара, аварийни долча цIеношкара кердача цIеношка бахийтаб. Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа дакъа лоацаш хинна 346 саги, тIем тIа дакъа лоацаш хинна 346 саги, тIем тIа боабаьрий дезалаши кердача дика тоаьча квартирашка баха хайшаб.

ДIахо дегIайоалаяьй потребление общественни фондаш. Республике алхха просвещенеген уваклIено лоранрген дIадахар 104 миллион сом лакхденнад, е 23 процент. Юкъарча дешара школашара моттигаш 36 эзар тIакхийттай, берий учрежденешкара — 7400. ЙисланIча пятилеткагIа яьрел кхозза гаргга дукхагIа хьалъяьй больницаши поликлиникаши, хIаьта иштта культура учрежденеш а. Эргабоаккхаш тоабу городской коммунальни боахам, дегIаекнай троллейбусни трамвайни наькъий сеть, болх бе йолаялийтай дени-буси 120 эзар кубически метр ерригa мощность йола водозаборни сооруженеш, хIаьта цо торо хилийтай городашка Грозне, Гудермесе, Назране, райцентрашка Шаьла, Урус-Мартана, Ножай-Юрта мел эша хий хилийта. Городашкен райцентрашкен хьалъяьй 112 километр водопроводни 32 километр канализационни сеташ, 520 километр газопроводаш. Таханарча денга республике газификаци яьй 23 эзар квартирана, 90 процент нах чуIеш бола цIенош хийца Iалашдаь да. 95 процент дараш газацеи центральни отоплененцен. Шерлуш йоагIа бытовой гIулакхаш дара сфера. ХIанз Нохч-ГIалгIайчен гражданашта 500 гаргга тайпагIа бытовой гIулакхаш ду. царех 220 совгIа дараш — юрта. Телефонни сетей емкость 12 эзар номер лакхъеннай. ПятилеткагIа дикка дукхагIа нахага ехкай юрта боахама продукташ, холодильникаш, кIувсаш, бос бола телевизораш, мебель.

Къахьегамхой хьинарегIа тIабийрзаб духовни культурни рузкъана. ХIара дезал книжкай тикашкара 10 эзар гаргга книжкен брошюрен эц. юкъера лаьрхIача хIара дезало яз а дейта дIаяйду 3 — 4 газета журнали. 100 дезалах 90-не радиоприемники радиоден я, 91-не — телевизораш я.

XVI областной партийни конференце чIоагIа критика яьяр промышленни предприятей, боахамен партийни дукхача органий балха халиъа эша товараш хьадара терко ца яр бахьан долаш. Бакъда, цхьайолча партийни комитеташа, министерствайн ведомствайн, промышленни предприятей кулгалхоша йоагIаш йола выводаш яьяц. Культурно-бытовойн боахамен гIулакхашта лаьрхIа товараш хьадара план республико алхха 97 процент мара кхоачашъяьц. Из кхоачашъяьяц радиотехнически заводо, моттигерча промышленноста предприятеша, «Терек» яхача мебельни объединене, дуккхача кхычар. Цхьаболча объединеней предприятейн кулгалхоша культурно-бытовойн боахамен гIулакхашта лаьрхIа товараш хьадара план кIезигъяйт. Иштта, «Грознефтеоргсинтез» яхача объединене хIанз хьаерел 2—3-зза дукхагIа изделеш хьае торо я. «Электроприбор» яхача завода цу товараашта йола 1980 шерара план 1,7 миллион сом яр, хIаьта из 1976 шера цо кхоачашъяьчул кIезигагIа я. Госплано, министерстваша, ведомстваша шоаш дукхагIа бехктонхаме лоархIаш къестаде деза халкъа эшача товарашца баха нах Iалашбара дош, уж хьаделга вIаштIехьдаккха деза ерригача предприятешна.

Дикка эргабаьккха тоабе беза гIулакхаш деча предприятей болх. Кхачан промышленноста изделаш во хилар, цар ассортимент кIезига хилар, бытовой гIулакхаш дарен торговлен культура боарам лоха хилар дIадаккха дезаш да. Кхачан товараш базашка доллаш а тIакхашка хьазца маьхк, хьовлаш, тух, кондитерски изделеш, кхыйола продукташ йоацаш моттигаш хул. Промышленни товараш дохкара боъонаш телхаеш а моттигаш нийслу. Цхьайолча хана кIувсаш, холодильникаш, кота гIирс, барзкъаш, кхьметтел книжкаш а тикай приланкаш тIа хьагучу ца доахаш дус, хIаьта уж хIамаш йохкача рынке спекулятивни маьхех дохкаш хул. Уж дешаш парте обкома бюро дийцад, бакъда гIулакх сихха тоалуш дац.

(Чаккхедолар 3-гIча агIо тIа).

КПСС НОХЧ-ГӀАЛГӀАЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕТА БАЛХАХ ЙОЛА ОТЧЕТ

Конференци хилалахьа къалхха КПСС обкома бюро дийцар Надтеречни районе торговле бокъонаш телхаяра хьакъехьара доин. Тохкам бича гучадаьлар ше гӀулакхатӀа хиларах пайда а эцаш райисполкома председатела нов. М. А. Турпуханова шийна ловча тайпара дефицитни товараш дӀателийташ хилла хилар, производстве халхалаттарашта лаьрхӀа хилла легковой автомобилаш, дербат даь кетараш, кӀувсаш, бекха наделеш цо яздаьча записках ше тешаш волча кӀеззигача нахага йоккхийтай. Теркам ца беш витавац ше а. Из дерригa а даьд цу гӀулакхашка парте райком лерттӀа ца хьажар бахьан долаш. Наха чӀоаггӀа эшаш дола товараш доккхара бокъонаш хаддалла телхаярах, шийна гонахьарча наха тоам барах КПСС члена М. А. Турпуханова чӀоаггӀа выговор яьй учетни карточка дӀа тӀа а язъеш, хӀаьта парте обкома бюро решенегӀа гӀулакхатӀара мукъа а валийтав. Цу тайпара гӀулакх къоастадар парте дӀадехачунга хьежжа да мот сона. ДӀахо йодача хана а лорзагӀа ца доалаш цу тайпара никъ чакхбоаккхаш хургда вай, доагӀар чӀоаггӀа хьадехаргда къахьегача нахаха хьашташа зе а деш социальни рузкъах шоашта ца боагӀа пайда эца гӀертарашкара.

Партийни комитеташ декхарийла я торговле, общественни кхачан, бытовойи коммунальни предприятешка тӀахьожам лоаттабара къахьегамхой шерра юкъе а озаш цар болх тоабелга вӀаштӀехьдаккха.

Дукха да нах чуӀеча цӀеношта, йӀовхала сеташта, водопровода ремонт елга, тоадара, пассажирски транспорта болх, гонахьара го лорабелга тоадара де дезараш.

Вай долаш дола кхоачамбоацараш дерригаш а дӀадаха йиш йолаш да, де дезар да цу гӀулакхашта бехктокхаме болча наха тӀагӀертта болх бар, вай общество загара маьхера хӀама саг хилар а цун унахцӀенон вахара хьали тоадарал лоархӀамегӀа хӀама доацаш хилар а цар цхьаьна а минута диц ца далийтар.

V. Идейно-кхетам балара балха эффективность лакхъяр, хӀара сага вахара позици хьинаре хулга Ӏалашдар.

КПСС XXV съезд хинначул тӀехьагӀара юкъ белгалъяр идеологически деятельноста дакъе. Идейно-кхетам балара балхага дилача из чӀоаггӀа йиза хиларца. Парте керттера стратегически лостам латтар пропагандай агитацей эффективность вай общества вахара хӀама хьалара хьакъехьарча ерригача формашта цо ю воздействи лакхъяр. Из кӀоаргга дегӀайоалаьй КПСС XXV съезд хинначул тӀехьагӀа тӀаийдаьча дукхача партийни документаш тӀа Л. И. Брежнева, М. А. Суслова, парте кхыча кулгалхой балхаш тӀен выступленеш тӀен. Къахьегамхошта коммунистически кхетам балара эффективность лакхъяра чакхдаьхача гӀулакхашта юкъе масштабни лоархӀам болаш хӀама да «Идеологически, политико-кхетам балара болх дӀахо тоабарах бола» КПСС ЦК соцам.

Парте обкома пленуме дийцар из соцам кхоачашбара хьакъехьарча партийни организаце декхарех. Чакхдаьккхад идеологически низаш кхыча тайпара вӀаштӀехьдахар, дикагӀа бола нах юкъе а бахийта тоаьяй лекторий, пропагандистий, агитаторий, политинформаторий состав. Цу дукха нах чубоагӀача идеологически кадрай категорешта хьаьяй республикански семинар. Обкоме болх беш я лекторийн организаторийн атеистийн шера йола курсаш. Парте обкома бюро заседане юкъараерзаьй «Промавтоматика» яхача объединене партнома, парте Шелковской Назрановски райкомий идейно-кхетам балара балха опыт.

Лакхбаьб къахьегамхошта кхетам лучара юххьанцарча цехови партийни организацей партийни группайн лоархӀам. Ерригача партийни комитеташка хьалий идеологически комиссеш. Лакхдаьд къахьегама коллективашкарча политико-моральни хьалеи тӀаийеча экономически, технически, административни хьакъехьарча решеней тӀехьени дакъера боахама кулгалхошкара хьадехараш.

Къаьстта теркам тӀаахийтаб идеологически балха дикали цун действенности лакхъяра, хьалха латта опыт йовзаран дӀайоаржаяран.

Тахан вай ала йиш йолаш да, уж дерригa гӀулакхаш дарах доккха беркат доал яьча. Ӏилман кӀийлен тӀа баьннаб идейно-кхетам балара болх, ладувгӀараш дикагӀа кхетаргболаш леладу пропаганди елгеи марксистско-ленински теори, КПСС политика Ӏомаелгеи. 220 эзар совгӀа саг чулоац хӀана политически дешаре ерригача формаша, уж шозза тарга дукхагӀа ба пхи шу хьалха хиннарел.

Лостам хьадагӀа болаш лелае яьнай партийни организацеш лекционни пропаганден багагӀа ю политически агитацин. Шерьенний республике лекторей, халкъа университетий, коммунистически къахьегама школай сеть, массанахьа а чакхдовх марксистско-ленински теорен коммунизм хьалъярен керттерча дешашта хетадаь общественно-политически дешараш. ЧӀоаггӀа практикана юкъедаькад ерригача республике цхьа политденош чакхдоахилга. Ши эзари ах эзари совгӀа вола партийни комитетий докладчико къамаьлаш ду цу дийнахьа къахьегамхошта хьалхашка, республике латтача гӀулакхий хьакъехьа информацеш ю, партен правительстван документаш дӀадовзийт. Отчетни юкъа 30 совгӀа хиннад цу тайпара вӀашагӀкхетар. Цар торо хулийт общественни мненена кийса формировани е, моттигашкара хьалаш дикагӀа довза, кхоачамбоацарашта оперативно реагировани е, критически сигналий дакъе де доагӀаш дола гӀулакхаш де.

XVI областной партийни конференце решенеш кхоачаш а еш, парте обкомо, горкомаша, райкомаша хоалуш тоабаьб интернациональни идейно-нравственни кхетам балара болх. ЧӀоаггӀа кӀезигьенна республике юртарча интеллигенцеца харцахьара гӀулакхаш леладу, национализми шовинизми гучайийла моттигаш.

ДӀаяхача партийни конференцеи парте обкома пленумашкеи яра критика яьяр Ӏилман интеллигенце цхьаболча викалашта Нохч-ГӀалгӀайчен исторе событеехи хӀанзарча хапарча проблемаехи ядеш уж классови, партийни позицеш тӀара бувлалгӀа. Аля дезаш да, парте Грозненски горкомо, Ленински райкомо, кхыча райкомаша кӀезига хӀама даь ца хилар Ӏилман кадрашта юкъе бу идейно-кхетам балара болх тоабара. Нохч-ГӀалгӀайчен историе дукха дешаш марксистско-ленински методологех къестаде гӀо дара.

Идейно-политически кхетам балара балхах хьакхинарий бе боаггӀача тайпара мах а беш, духхьала дӀаала деза, нагахьа санна партийни организацеша идеологически дешай хьакъехьара ЦК решенеш кхы а чӀоагӀагӀа тӀагӀертта кхоачашъяь хиннаьларе уж дикагӀа хургхилар.

Хоаш да, республика хӀара район ши-шийл башхалонаш йолаш хилар. Уж латт баха нах дукхача къамех латташ хиларах, экономика структурен дегӀаахара боарами тайп-тайпара хиларах, бала пах общественни производствана юкъеозара боарамах кхыдарех. Цудухьа кхетам балара балха формаши методаши кӀоарга дифференцировани я тайп-тайпара а хила еза, уйла еш бе беза болх. Цхьайолча районашка хӀана «чухьеккха» леладу уж гӀулакхаш. Дукха ха йоацаш къахьегамхой сигналагӀа Сунженски районерча. Карабулак яхача поселке этта дика вӀаштӀехьадоаца хьал къоастадир обкомо. Тохкамо хьакхар, коллекташка этта мастюенеш теркал ца яр, парте райкомо негативни гӀулакхаш формально леладир бахьан долаш поселке бахача тайп-тайпарча къамех болча наха юкъера гӀулакхаш безаме доацаш оттар.

Е хьаэцаргда вай цхьаькха масал. Бахча наьха демографически составе лоархӀаме хувцамаш хиннад Наурски районе тӀехкхьарча шерашка. ХӀаьта а парте райкомо кӀоаргга тохкаш хиний яц цига латта процессаш, националистически гӀулакхаш па ховш нийсду хӀамаш санна лерхӀаш хиннад. Партийни позице тӀаов беш хиннабац цар мах. ХӀаьта из бахьан долаш къаьст-къаьста йола антиобщественни элементаш моттигерча органаша оалаш хӀама да хиларагӀа сов тӀехьалар.

Уж зуламаш делга ховшехьа, парте райкомо, райисполкомо, административни органаша дукха ха яьккхар уж гӀулакхаш соца ца деш. Эсала хиний цу гӀулакха КПСС обкома пропагандаи агитацеи а административни органий а отделаш. Отделий заведуюшцеш нш. А. И. Тацитови, А. Т. Дятлови Наурски районе каст-каста ихаб, бакъда цу гӀулакхага кӀоарга хьежабац.

Шеко яц, парте обкома бюро принципиально мах бир цу эхь дайнача гӀулакхий. БоаггӀача бесса бехк бир бехке барашта. Амма из сов тӀехьа дир, цу тӀа а издержкаш йоккхий а хилар. Вай декхар ма дий цу тайпара гӀулакхаш па нийсдалийтар, хиннахьа уж юхатохар, болх дӀатӀагӀертташ бар. Вай декхар ма дий цу тайпара гӀулакхаш ца хилийтар, царел хьалхадовлар, тӀатеӀӀа болх бар. Духхьал из да идеологе дешашта волча обкомо секретара М. О. Бузуртановна ца тоъар. ПринципиальнегӀа хила веза из, идейни кхетам балара формаши методаши эргаькха тоара, коммунистически морала антиподашцара къовсам чӀоагӀбара дешаш оттадеча дукхагӀа инициатива гойташ хила веза.

Парте обкома, КПСС горкомашен райкомашен йоагӀаш йола выводаш е еза хиннача хӀамах, антиобщественни гӀулакхаш гучадаьнна цхьаькха моттиг йита йиш яц теркал ца еш. Хьалхашка латта декхар да национализмахи шовинизмахи юхедисарашца машар боацаш къовсам лоаттабар, къамашта юкъерча гӀулакхий дакъе интернациональни принцип нийса чакхъяхар, социализма йоккхагӀа йола котало санна халкъий доттагӀал чӀоагӀдар.

Общества духовни вахара чоалханерча социальни процессех ца я Ӏилман атеизма уйланца дукха нах кхетабара хьакъехьара др. Отчетни хана КПСС обком, КПСС ЦК хаддаиза деш хинна новкъостали цо хьаллацари ларде а лувцаш. Ӏилман атеизма уйланца къахьегамхой кхетабара парте Ӏовньча опытах шерра пайда эца гӀерташ хиннай, идейно-кхетам балара дешаш комплексно кхоачашдара Ӏилма-атеистически пропаганда боарам дӀахо лакхбе гӀийртай. Республика хӀара городе, районе яьча анализа ларда тӀа оттадаьд тайп-тайпарча динех тешарашта сектантски формированеши дӀаяьржа хилара карта, белгалъяьй атеистий низаш дукхагӀа тӀадерзаде деза моттигаш, дийа влияни мелъара дукхагӀа пайда баргбола формаши методаши балха юкъе низай.

КӀезиг-дукха пайда баьннаб йиъ районе бусалба дин объединенеш дӀалоъеш баьча балхах. Дукхача моттигашка юхатоха вӀаштӀехьдаьннад законагӀа доацаш ди лелабераш вӀашагӀбетталуш хилар, дӀадаккха реакционни уйла йолча элементашта гонахьа йоаггӀаш йола общественни мнени хьае, эггара чӀоагӀагӀа законодательство телхадьараш бехктокхаме оза.

Бакъда, хӀаьта а Ӏилма-атеистически балха юкъе хӀанз а кӀезига дац кхоачамбоацараш.

ДӀахо а нийслуш я крещени, венчани еш, шариӀата наьхъаца саг йоалаяри йоӀ маьре яхари чӀоагӀдеш, мехкарий удабеш, пхьенаш лехаш, кхыдола дина тӀехьадикса гӀулакхаш леладеш моттигаш. Парте обкомо, КПСС горкомашен райкомашен теркам тӀабахийта беза Ӏилман атеизма уйланца къахьегамхой кхетабелга чӀоагӀдара, динех тешаш барашца бу индивидуальни болх тоабара, коммунисташа устави декхараш — динах юхедисарашта духьала тӀатеӀӀа къовсам лоаттабелга — чӀоггӀа кхоачашдара.

КПСС обком, горкомаш, райкомаш дукхагӀа терке е яьнна социалистически законность чӀоагӀъяра дешай, хьинарегӀа къовсам лоаттабу зуламашта духьала. ЧӀоагӀбаьб административни органий балха бола тӀахьожам. Цу дерригнеша торо хилийтай оперативни хьал кӀезиг-дукха тоаде. ДукхагӀа йолча къахьегама коллективашка а ахане дукхагӀа йолча нах бахача моттигашка а карарча шера бокъо толхаяр дӀаяздаь моттиг яц. Дукхача районашка зуламаш кӀезигденнад. Цунца цхьана цу гӀулакха юкъе хӀанз а дукхка цӀенхашттара кхоачамбоацараши теркал ца деш дитараши да, лерттӀа кӀовсам лоаттабац хулиганства, спекуляцена, кхыча зуламашта духьала. Хинначул дукхагӀа обществаш духьалари зуламаш даьд Ачхой-Мартановски, Шалински, Старопромысловски, цхьайолча кхыча районашка. ВӀалла я кхоачамбоацаш къовсам лоаттабу социалистически рузкъа лечкъадара, кхааш нийдара, нахагара кхаа баккха гӀертара духьала. Къаьстта торговле, машинаьхъа транспорте, юрта боахаме, гӀишлошъеча, бытовой гӀулакхаш деча. Дукха хӀамаш лечкъаьлга гучадаьккхад Ножай-Юртовски, Назрановски, Надтеречни, кхыча районий заготовительни организацешка. Шелковской районе алхха заготконтора болхлошкера хьадаьккхад 300 эзар сом. Ах миллион сом гарта хиннад Ачхой-Мартановски районерча спекулянтий группа шийна даьккха ахча. Анализо хьахьонхаш ма хиллара, зуламаш деш хилара керттера бахьанаш да корта бохабу малараш мелилгеи тунеядствои. Бакъда, цу тӀехьадисача гӀулакхашта, морально деформированни болча наха духьала хӀанз а кхоачамболлаш къовсам лоаттабац.

Экономика, культура дегӀайоалаяра, наьха хьалкъалан дегалтеи тӀехь-тӀехьагӀа дукхагӀа воздействи ю кепайоазоно, радиос, телевидене. ЧӀоагӀлуш доагӀа массови информацеи пропагандаи средствашта партийни кулгалделга, укх тӀехххьарча шерашка кадрашца чӀоагӀъяьй дукхача газетий редакцеш, хӀаьта иштта Нохч-ГӀалгӀай книжни издательство а. Де доагӀар даьд кепаеттаьш йола материалаш дикагӀа хилийтаран уж дикагӀа пайда баргболаш хилийтаран, авторски активаца редакцеша бу болх тоабара. Обкома бюро бийцаб НГӀАССР гостелерадио интернациональни атеистически кхетам балара. КПСС XXVI съезда кийчо еш йоазжаьь социалистически яхь дӀахьокхара дешаех бола болх. Цу дерригнеша торо хилийтай идейно-кхетам балара балха, боахамеи культура хьалъярен декхараш къоастадара йолча кепайоазом, радио, телевидене торонех дикагӀа пайда эца.

Бакъда, массови информаце средствай КПСС ЦК дӀадехарашка хьежжа мах а беш, вай духхьала дӀаала дехкарийла да цар боарам кхы а лакхагӀа хилийтара вай де дезараш дукха долга. Редакцей балха юкъера дӀальналц формализм, шаблон, лелае гӀертилга, дааьсса дешаш дувшилга. ХӀанз я газетий оагӀонаш тӀа юал гӀалаташ дола материалаш, тахкаиза йола факташ.

Парте горкомаши райкомаши чӀоагӀагӀа хьежа еза редакце балхага, публикацей дикалга, хаддаиза йоакхо е еза журналистий политически профессиональни боарам лакхбара.

Къахьегамхошта коммунистически кхетам луча йоккха моттиг дӀалоаца я культура учреждении творчески интеллигенции. Цу гӀулакха бола цар лоархӀам хаддаиза лакхлуш боагӀа. Пятилетка шерашка республике хьалъяьй 44 культпросветучреждени, дикка лакхбеннаб къахьегамхошта культурни гӀулакхаш дара боарам. Шоала гарга дукхагӀа хиннаб художественни самодеятельноста юкъе дакъа лоацараш. Идейно-кхетама болх бара йола партийни организацей опорни базаш шоаш хиларах тарра хьинарегӀа болх бе яьнай творчески союзаш, театраш, библиотекаш, культура цӀенош. Бакъда, культурен искусстви дегӀайоалаяра дакъе хӀанз а дукха кхоачамбоацараш да. Бехк баккха боагӀа Союзий члений творчески хьинар айделга мела леладеча, духовни продукции дика хилийтара кӀезига йоакхо еча вай яздархойи художникийн Союзех.

ЛаьгӀ ца болийташ теркам бе безаш хӀама да кагирхошта патриотически кхетам лучара. Советски Эскара мутӀарашка гӀулакх де уж кийчбар тоаделга.

Общество социально-экономически дегӀайоалаеча доала толамаш дукхагӀча дакъе хьалкхувш йоагӀача тӀехьена вай кхетам баларах тийша да. Цу дакъе къаьстта моттиг дӀалоац юкъарча дешара школа. Цудухьа халкъа дешара дешаех бола КПСС ЦК-и СССР Министрий Советен соцам боаггӀача беса кхоачашбара партийни организацей, министерствай, ведомствай бехктокхам хаддаиза лакхбеш хиннай КПСС обком. Бакъда, хӀанз а беррига кагийча нахан мехкараштеи юкъера образовани дулга чакхдаьккха дац вай. Кхьметтел бархӀ класса а чакхъяьккхалехьа школа юташ дешархой кӀезига бац Наурски, Советски, Сунженски, Назрановски, Шелковской районашка. Вай сагота хила дезаш хӀама да дешаво хьехилга лохача боарамагӀа леладар. ГӀулакха зе доал педагогически кадраш балхаш тӀара дукха дӀаювлаш хиларахи хьехархоша боагӀачул дукхагӀа болх беш хиларахи. ХӀанз республике тоъаш лакхара квалификаци йола ши эзар совгӀа хьехархо. Парте обкомо техкад хьехархой кадраш кийчъярен уж юрташка дӀачӀоагӀъярен гӀулакх. Цу деша юкъера цӀенхашттара кхоачамбоацараш гучадаьхад. Тахан делегаташка дӀаала йиш йолаш да Нохч-ГӀалгӀайче вечанхьалкхен педагогически институт хьаелъяра хьакъехьара соцам СССР Министрий Совето тӀаийцаб, аьнна. ХӀаьта из халкъа культура дегӀайоалаяра цӀаьхха а партен правительстван йоакхо еш хилар хьахьокхаш хӀама да.

VI. Оргинизационно-партийни балха стиль дӀахо эргайоахаш тоаяр — партийни комитетий лоархӀамегӀа дола декхар

Отчетни хана итогаш доттеш а деш хьахьокх, Нохч-ГӀалгӀай областной партийни организаци, идейно а организационно чӀоагӀъенна а йолаш, КПСС XXV съездо белгалбаьча наькъагӀа бӀубенна йодаш хилар, тоаенйай цун дикала состав. Цу юкъа 1083 саг дукхагӀа хиннаб коммунисташ. Парте хьачунийбу эггара хьалха болхлой классен хьалха латтача колхозхойн дикагӀа бола викалаш. Беррига хьачуийцарех 73 процент ба уж. Керда хьачуийцарий кхаь дакъах ши дакъа комсомоле йоккха школа чакхъяккха да. Цхьабакъда, парте членашкара дукхагӀа хьадехарах дувцача хана вӀаштӀехьа лархӀа мегаргдолаш дац цхьайолча парторганизацешка парте хьачубоагӀарий къаьнарча бустамагӀа мах беш, балха тӀарча цун новкъосташта цунах хезар кӀезига Ӏомадеш хилар, хӀаьта цунах тӀехьагӀа чӀоаггӀа хьашт доацар хул. Отчетни хана дӀаваьккхав дӀавахаз юкъера ваьнав КПСС членалла 298 кандидат. Тайп-тайпара на доагӀараш леладарах КПСС членалара дӀаваьккхав 400 совгӀа саг. Цу дакъе дукха кхоачамбоацараш нийсдолийт Заводской, Сунженски, Надтеречни, цхьайолча кхыча районии партийни организацешка.

Партийни комитеташ дӀахо чӀоаггӀа хьожаш хила еза парте мугӀарий цӀеналга, хаддаиза йоакхо е еза коммунисташ кхебарен царна политически кхетам баларен.

ДӀадахача шин шера хувцамаш хиннад парте областной, городской, районни комитетий лохехьарча партийни звеньяй аппаратий структуре, уж шоаш а дукхагӀа хиннай. ХӀанз областной партийни организацена чуйоагӀаш 1420 юххьанцара, 1128 цеховой партийни организаци 2358 партгруппеи я. Отчетно-хоржамий собранешка церда вӀашагӀъеллай администраце гӀулакхашта тӀахьожам лоаттабу 160 комисси. Цо йиш хилийтай коммунистий хьинар духхьал цехашкеи бригадашкеи, фермашка а производства кхыча участкашка а айде.

Цхьабакъда, хӀанзчул тӀехьагӀа цу дакъе де дезараш дукха да. Промышленноста, транспорта, бувзама предприятешка 4000 подразделени я, хӀаьта хьаьнь партийни группаш 1005 мара яц.

Политически кулгалду органаш хиларах тарра парте городскойи районни комитетий лоархӀам лакхбе гӀийртай КПСС обком. Масс оагӀорахьара а хьалхашка латта декхараш кхоачашдара тӀаберзабаь а бу болх парте Грозненски городской комитето, КПСС Шелковской, Ачхой-Мартановски, Грозненски райкомаша. Цу партийни комитеташка хов керттера звено белгалъе, коммунистий низаш экономикен культурен дегӀайоалаяра керттера дешаш къоастадара тӀадерзаде, юххьанцарча партийни организацей дешал а коммунистий авангардин лоархӀам а айбе. Тешам болаш доагӀар диза хьадехари шоаш дика хилар хьахьекха йола нахаца беча балха принципаш а хиняна дӀаэттад. Тоабеннаб КПСС Назрановски райкома болх. Район урагӀа йодаш латт ала мегаргдолаш да тахан. Парте райкомо дӀахо а балха формаши методаши эргайоахаш тоае, цу ларда тӀа экономика, культура дегӀакхувлача, нека кхетам луча керда толамаш даха деза.

Цхьабакъда, партийни комитеташ ерригаш а яц иштта мах бе мегаргболаш. Отчетни юкъагӀа дахиа дисан цӀенхаштта кхамаш да КПСС Гудермесски Малгобекски горкомий, Шалински, Сунженски, Надтеречни районий балха тӀа. Нагахьа санна парте Гудермесски горкома бюроси секретарси шоашта яь критика нийса кхетайой а дукха кхоачамбоацараш дӀадаьхадале а, кхычарех из ала йиш яц.

Организационно-партийни болх эргабоахаш тоа а беш, «...балха стиль доагӀар диза хьадехарах, лерттӀа тӀахьожам лоаттабарахи кхоачамбоацарашта критика ярахи дӀакъоаствe йиш йолаш яц...» яхача ленински указанеца хьалхле лелае гӀийртад тхо. Обкома пленумашка, бюро заседанешка цкъа санна дукхаза а гӀеттадаьд критикеи самокритикеи дегӀакхувлара дешаш, принципиальни мах баьб цхьаццайолча партийни комитеташка цун боарам лоха хилара. Цхьабакъда, лохе латтача организацейи кулгалдеча кадрайи гӀулакхашкарча кхоачамбоацарашта критика еча хана бюро членаша даим белгалдаьхад парте обкома отделийи секретарийи балха тӀара кхоачамбоацараш. Цу дерригача хӀамаша вӀаший доагӀар диза хьадехарен принципиальни хьал хилийтад.

Вай гӀулакхашта боккхача лоархӀаме йола критически заметанеш кхоачашъярга хьажара белгалара система хьахиннай партийни организацешка. Уж хаддаиза хьегулъяьй, парте обкома тӀахьожака кӀал хиннай, балха карарчен перспективни планашка теркалъяьй. Цхьабакъда, хӀанз а де дезаш дукха хӀамаш да критикеи самокритикеи хӀара парторганизаце, ерригата советски, боахама, профсоюзни, комсомольски организацешка вахара хӀара деннара норма а яь дӀаоттаяра.

Парте обкома, кхыча партийни комитетий организаторски балха тӀа лоархӀамегӀара оагӀув хиннай тӀаийяь решенеш кхоачашъяра лоаттабу тӀахьожами тохками дӀахо эргабоахаш тоабелга. Дукха хӀама даьд «СССР мехкдаьтта чакхдоакачен мехкдаьтта химически промышленноста Министерстве тӀаийяь решенеш кхоачашъяра лоаттабеча тӀахьожамех тохкамех хьала хьакъехьара» КПСС ЦК соцам кхоачашбара. ТӀахьожам вӀаштӀехьбаккхара белгалара система хьахиннай парте областной комитете. Цу гӀулакха дикка лакхбеннаб КПСС обкома бюрои секретариатеи лоархӀам. Парте обкома пленум лаийгӀад тӀаийяьча решенешта тӀахьожам лоаттабарен уж кхоачашъяра формаши методаши эргайоахаш тоаяра хьакъехьа КПСС Шалински райкомо яьча отчета. Из доаш дийцад ерригача районни юххьанцарчен партийни организацешка.

Отчетни хана парте областной комитето баьча беррига организационно-партийни балха маӀан хиннад кадраш хьахаржара, балхаш тӀа дӀанийсъяра, хьалкхеяра дешаш. Уж дешаш практически кхоачашдеча партийни организацешта доккха новкъостал даьд «Кулгалду кадраш хьахоржаш, балхаш тӀа дӀанийсъеш, хьалкхееш КПСС Удмуртски обкомо беча балха хьакъехьарча» КПСС ЦК программни соцамо. Соцамо дӀадехаршца хьалхле а лелаеш, партийни комитеташа кийч а яь, чакхйоах кулгалдеча кадрай состав чӀоагӀъяра, цар идейни нравственни кхетам лакхбара, балха ленински стиль Ӏомаяра, профессиональни знанеши тӀадиллача гӀулакха хьалхара бехктокхами айбара тӀадерзадаьча гӀулакхий шерра система. Цу дерригача хӀамаша йиш хилийтай партийни пачхьалкхени аппарата дикала состав тоае. ХӀанз парте горкомийи райкомийи беррига секретараш лакхера образовани йолаш ба, царех ши дакъа — специалисташ, 60 процент совгӀар лакхера партийни школаш чакхъяьхай. ХьинарегӀа лелабу къамий кадраш, кхалнах кийчбарен кулгалдеча гӀулакхаш тӀа ахийтарен болх. Колхозашкен совхозашкен бахийтаб лакхерен юкъерен квалификаци йолаш бола ши эзар совгӀа специалисташ. Бехктокхамеча балхаш тӀа бахийтаб практически меттел, общественни а гӀулакхашка шоай дикал хьахьекха бола къона специалисташ.

Областной партийни организаце, ерригача вай партена чухьа а санна, чӀоагӀденнад кадрай терко. Йоакхо еш дола гӀулакх, цар гӀулакхашца объективни массе оагӀорахьарен лалабеш бола никъ.

Кадрашца беш бола болх эргабоахаш тоа а беш, партийни организаци шерра пайда эца гӀерт кхетам балара дикагӀа йолча средствах, формех, методех. КПСС ЦК-арча общественни Ӏилмай Академе болхлой новкъосталца вӀаштӀехьдаьккхад социологически тохкамаш делга, «Къахьегамхошта коммунистически кхетам балара лоархӀаме фактор хиларах тарра кулгалхочун нравственни сибат» яхаш тема а йолаш Ӏилма-практически конференцеш чакхъяьхай предприятешка, городашка, районашка. Вай кадрашта кхетам балара доккха новкъостал даьд «Ленински хьисапе, коммунистически хьисапе даха, болх бе, къовсам лоаттабе» яхаш повестка а йолаш, В. И. Ленин ваь 110 шу дизара сийна чакхъяьчаха хьайийллача партийни собранеша. Республика предприятешка шерра чакхъяха яьнай боахамий кулгалхой общественни отчеташ, халкъа боахама дерригача доакъой кулгалдеча болхлойи специалистийи аттестаци.

Цу дерригача хӀамаша торо хилийтар номенклатурни кадрай балха тӀара нийса йоаца оагӀош хьагучаяха, тӀадиллача гӀулакхах лоархӀабеш боацараш, тоам боаца гӀулакхаш леладеш бараш шоай хандаьа бакъахьа баха, хӀаьта баханза ца боале шоашкарча балхаш тӀара дӀабаха. Укх тӀехххьарча шин шера балхара дӀаваьккхав 186 кулгалду болхло, цу дакъе 39 саг тайп-тайпара зуламе гӀулакхаш леладарах, партийни пачхьалкхени дисциплина телхаярах.

Хоаш ма дарра, балха тӀа цӀенхаштта кхоачамбоацараш нийсдалийтарах шоашка хиннача гӀулакхаш тӀара дӀабаьхаб бытовой гӀулакхаш лара министр нов. Ошаев, кхачан промышленноста министр нов. Исмаилова, Веденски райисполкома председатель нов. Габашев, «Серноводский», «Горагорский», «Искра», «Предгорный», «Братский», цхьаццайолча кхыча совхозий кулгалхой. Цу цхьан хинна ала доагӀа, мукъабовлайта е бехке баь цхьабола болхлой, нийса выводаш е езача метте, шоашта болча аьттош духьа аьлдигий наькъа тӀа бувлаш, директивна органашка, центральни газетий редакцешка хаддаиза жалобаш ухийт. Иштта лийннаб хьалха хинна министр нов. Исмаилова. «Сельпром» яхача объединене директор нов. Алерханов, КПСС райкомо секретарь нов. Тутаев, совхоза директор нов. Бакриев, кхыбараш.

Партийни органаша дӀахо а кулгалхошкара лара йоп деха деза мела, инициатива йоацаш болх барах, партийни пачхьалкхени дисциплина телхаярах, хӀаьта шоашта карагӀа ца даьнача гӀулакхашта тӀехьашка хьулабела, гӀулакхаш тӀа баха гӀертарашта партийни Устава беррига низ тӀабахьанза баргбац.

СССР кердача Конституцега хьежжа, республика Лаьххехьарча Совето тӀаийцай экономикен культурен дегӀакхувлара дукха лоархӀаме проблемаш къестаяра дакъе Советий бокъонаш дика шеръяь йола массех законодательни акт. ОагӀош дукхагӀа йолаш беркатегӀен хиннаб хӀанз исполкомий, халкъа депутатий городской, районни, юртий Советий болх, тоаденнад халкъа боахама кулгалдара цар леладу гӀулакхаш. ХьинарегӀа лел депутатий, массазарчен хана йолчен комиссей болх. Республика советски органий гӀулакхаш эргадаьха тоадара чӀоаггӀа влияни яьй Нохч-ГӀалгӀай АССР Лаьххехьарча Совета Президиумой Министрий Советой Российски Федераце Лаьххехьарча Совета Президиумей Министрий Советей телача отчеташа. Экономика тар ма лу айяр, пачхьалкхен дисциплина чӀоагӀъяр духьа лоаттабеча къовсаме партеи пачхьалкхени хьинаре гӀончий я халкъа тӀахьожама органаш. «СССР-ерча халкъа тӀахьожамах дола Закон тӀаацарца дувзаденна халкъа тӀахьожама органий болх дӀахо тоабаран царна деш дола партийни кулгал чӀоагӀдаран чакхдаха дезача гӀулакхий хьакъехьара» КПСС ЦК соцам кхоачаш а беш, партийни комитеташа, юххьанцарча партийни организацеша дукха гӀулакхаш чакхдаьхад дикагӀа кийчо йолча кадрашца чӀоагӀъяра тӀадерзадаь, иоп чӀоагӀагӀа дех группашкеи постамеи дерхача коммунисташкара.

Парте обкомо, горкомаши, райкомаша хаддаиза йоакхо е еза халкъа тӀахьожама группайн постийн лоархӀам лакхбара, цар балха формаши методаши эргайоахаш тоаяра.

380 эзар совгӀа саг ва вай республика профессиональни союзий мугӀарашка. Вай лакха мах бу парте XXV съезда решенеш кхоачашъеча юкъе цар лоацача дакъа, чӀоаггӀа влияни ю цар социалистически яхь дегӀайоалаяра, производствана доал деча юкъеувз къахьегамхой. Профсоюзни организацей гӀулакхех дола дешаш цкъа санна дукхаза а дийцад КПСС обкома бюрошка, партийни комитеташка, боккка болх баьб «Профсоюзни организацешта партийни кулгалдарах а боахами культурен дегӀакхувлара дакъера цар лоархӀам лакхабарах а лаьца КПСС XXV съездо яь решенеш кхоачашъяра парте карагандински обкомо беча балха хьакъехьара «КПСС ЦК соцам кхоачашбара. Цунца цхьана, социально-экономически декхараш кхоачашдар духьа къахьегамхой дукхагӀа оарцагӀбахара йолча профсоюзий торонех биззa пайда эцац.

ДӀахо а профсоюзни демократи шеръе, производствера болхлой профсоюзашка кулгалдеча балха тӀа майрра ахийта беза. Цу тайпара никъ, эггара дукхагӀа къахьегамхой юкъеозаш йола организаци хиларах тарра, профсоюзий шоай овлангарча маӀано, вай мехка вахарерча болхлой класса лоархӀамои моттигои ма яххара ба.

Кагирхошта кхетам балара хьалхара бехктокхам — вай парте ленински традицеех цаӀ. Отчетни юкъагӀа комсомольски организацей уйла чӀоагӀа елга, царна корта а болаш гӀулакх де гӀертилга дукхача партийни комитетий белгалегӀа йола оагӀув хиннай. Из йоакхо теркал а еш, кагийча нахех мехкарашех хьаьддача къахьегама гӀулакхашца жоп лу. Промышленностерча, гӀишлошъеча меттерча, транспортерча бӀаьш йолча кагирхой коллективаша, КПСС XXVI съезда яха ма йоаггӀара накъахар духьа яхь а лелаеш, ханал хьалха кхоачашъяьй пятилетка планови заданеш. Комсомольски организацеша шефство а лелаеш хӀанз хьалъеш латт 23 объект. Боккхен пайдаеи болх бу гӀишлошъеча студенчески отрядаша. Деша бегӀача кагирхоша доккха новкъостал ду юрта боахамерча къахьегамхошта. Цу дерригача хӀамаша хьахьокх, республика комсомола хален бехктокхамеи гӀулакхаш майрра тӀадехиа мегаргдолга.

Нахаца парте бувзам лелабара дикагӀа йолча формех цаӀ — къахьегамхой письмош. Парте дӀадехарашца хьалхле а лелаеш, КПСС обкомо партийни, советски, боахама органийи общественни организацейи низаш тӀадерзадаьд къахьегамхой письмошцеи къамаьлаца тӀакхухьача дешашцеи объективни дикадар де ловшш бола никъ лелабара хьал оттадара, общественно-политически гӀулакхий из лоархӀаме участок даим теркаме лоаттаира. Уж дешаш дийцад юххьанцарча партийни организацей собранешка, парте горкомийи райкомийи пленумашка, халкъа депутатий Советий сессешка. ЧӀоаггӀа уйла тӀайохийт граждански шоаш тӀаийбара.

КПСС обкоме, республика Лаьххехьарча Совета Президиуме, Министрий Совете, кхыча организацешка хьайийллай лаьрххӀа приемнеш. Цига хӀара денна, шоаттадеиошка а тӀехьа, граждански тӀаийбу кулгалдеча болхлоша. Практикана юкъедоагӀаш латт гражданашца цар болх беча предприятешка, колхозашка, совхозашка вӀашагӀкхетилга.

XVI областной партийни конференци хиннчул тӀехьагӀа КПСС обкоме къахьегамхоша яздаь 6800 письмо кхаьчад. Цу бокъонца наьха дег тӀара долча документаша хьахьокх советски наха дукха хӀама довзаш, сакхетам лакха болаш хилар, цар вахаре хьинаре никъ лаьцалга.

Къахьегамхоша ухийтача письмош тӀа уттаду дешаш дукхагӀча дакъе къоастадаьд.

Цунца цхьана КПСС обкома отделашка, цхьайолча горкомашка, райкомашка тоъам болаш тӀахьожам лоаттабац къахьегамхой письмоех тӀаийца решенеш кхоачашъяра, письмош къоастадара хаиаш телхаеш формализм лелаеш моттигаш я хӀанз а.

КПСС XXV съезда исторически решенеш кхоачашъеш парте областной комитет, бюро, секретариат партийни балха тӀа ленински стиль лерраргӀа чӀоагӀъе гӀийртай, вахаре тӀагӀертта чакхъяьхай демократически централизмаи коллективно кулгалдарен ленински принципаш, хӀаране бехктокхамца уж тар а еш. 1979—1980 шерашка хиннай парте областной комитета пленумий бархӀ заседани, уж миссел партийни актива собранеш. Бюро, секретариата заседанеш хиннахьа бетта шозза яьй. ТӀаийца соцамаш кхоачашдара, царех хьахулачунна тӀахьожам лоаттабара теркам дукхагӀа бе баьннаб. Парте обкома, цун бюро балха белгалдоалаш да партийни комитетий балха чӀоагӀагӀа тӀахьожам лоаттабар.

Ала безам ба са парте обкома дукхагӀча членашкеи членалла кандидаташи дешаш кийчдеча а дувцача а хьинаре дакъа лаьцалга, вай балха формаши методаши эргайоахаш тоаеча холуш дакъа юкъедихьалга.

Парте областной комитето, бӀарчча хьанийлача, баьча балха мах беш, оаха кхетаду, конференце делегаташа толамаши кхоачамбоацараши КПСС обкома бюро хӀара члена, хӀара секретара балхаца айхха дувцилга. Из нийса а да. ХӀана аьлча беннача тешамо дӀадех тӀадиллача гӀулакхах бехктокхам хеташ, цунна мутӀахьа йолаш, шийгара доагӀар дукхагӀа дӀалуш хилар коллективно кулгалделга чӀоагӀа леладеш а тхона хӀанз а карагӀдаьннадац тӀадиллача гӀулакхах бола беррига балхахой бехктокхам айбе, сагота эттача дешаех йоагӀа решенеш шоай хиннахьа е, цох лаьца доклада тӀа аз дийцар. Хетаргахь, хьалхара секретарь хиларех тарра, цу хьакъехьа дукхагӀа хьадеха а тӀагӀертта хила а везаш хиннавр со, висар кӀезигагӀа деш а цхьаболча кулгалхоша де доагӀар айса ца деш а.

Министрий Совета председатела М. А. Керимова выводаш е йоагӀа кулгалдара стила хьакъехьа бюро цхьан заседане шийна яьча критически замечанеех, боахама дешаш къестадеча инициатива шийна дукхагӀа дӀатӀайе еза, керттердар белгал а деш уйла тӀаахийта еза йоккхийча проблемашта.

НГӀАССР Лаьххехьарча Совета Президиума председатела Х. Х. Бонов, КПСС обкома бюро член ше хиларга хьежжа, дукхагӀа болх бе беза Советий хьинар айдара тӀехьа, дукхагӀа хила веза партийни организацешка, ций балха тӀа нос гӀортолга е еза партийни комитетех.

Доклад чакхйоалаш А. В. Власова аьлар:

— Вай йоккхача Даьхен ерригача кравшкен областашкен тӀагӀертта болх беш ба иттлагӀа пятилетка чакхъяьнкара тӀехьа. Дегаш айденна къахьегаш советски наха дӀаязбеш ба из чайхйоала корта. ХӀаьта цу цхьан хания вайна хьалхашка къаьстта хьаотт вай мехка кхоане. Из дика гуш я «1981—1985 шерашка а 1990 шерага кхаччалца а СССР экономически социальни дегӀайоалаяре керттера лоаттамаш» яхача КПСС XXVI съездага йолча КПСС ЦК проекта тӀа.

Мукъа ба сона ленински Центральни Комитета тоаькъа айхха кхотаенача Нохч-ГӀалгӀай областной партийни организаце парте сийдаь йоккхий планаш вахаре чакхъяхара тӀехьа дӀахойдача хана а тӀагӀертта къовсам лоаттабергхиларах, коммунизм хьалъяра декхараш толаме кхоачашдара дерригa низаш тӀадохийтаргхиларах, КПСС XXVI съездагахка ма доаггӀара накъагӀоатта, кердача пятилетка заданеш кхоачашъелга Ӏалашдергхиларах парте Центральни Комитета, цун Политбюрона, новкъост Л. И. Брежнева тешам бала.

КПСС ОБКОМЕН РЕВИЗИОННИ КОМИССЕН ДОКЛАДЕХ ЙОЛА ПРЕНЕШ

Отчетни докладах йола преннеш хьайийлар КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара **Я. И. Семенова**. Цо дийцар автономни республикан столица къахьегамхоша даьхача толамех. Масала, промышленни продукци арахецарен къахьегама овсарле лаккхьарен иттлагIча пятилетки заданеш ханал хьалха кхоачашъйина. Пхе шера контрольни цифрел совгIа на арахецаргья 200 млн. сома маьхха. Городе промышленни цхьа миллиард сом гаргга пайда баьхна. Бахача наха эша товараш арахецилга 1,7-за дегIаделла.

Юккъерчу партийни организацей, парте городской районийн комитетий лоархIам дIахо а ма могга лакхбар геттара чIоагIа эшаш хIама да. Къаьстта терхам тIаахийта беза кадраш хьахаржара а дIа-юха кийсъяра а. уж шоашта тIадиллача гIулакхах хьалхара бехктокхам кхетабеш хила еза, пачхьалкхени партийни дисциплина чIоагIъе йоагIа, критикен самокритикен дегIаккхувла еза.

Городан проблемашка, аьлар цо, дIадех массе оагIорахьара кийчъяь, экономически вIаштIехьаккха план тIаацдалга. Цхьабакъда, цу гIулакхах юстара юъл дуккха ведомстваш. Масала, 1975 шера 500 эзар квадратни метр хиннача хIанз моттигерча Советий доалахьара нах чубаха фусамаш цхьа миллион квадратни метр дIакхоачаш я. Бакъда, уж ремонт яра эшача материалашца Iалашъехга нормал дуккха а кIезигагIа да. Тхона хетачох парте обком деккарийла я жилищно-коммунальни боахама министрага А. К. Зязиккарен, кхыча гIулайхиш тIерча вахагирен жилищно-коммунальни конторош, горзодоманал, гортеплосеть. кхы ераш а санна йолча, организацей материально-технически Iалашо чIоагIъелга хьадеха.

Кердача де лерхIрашех декхарашех кхы а айду наьха хьинар. Парте XXVI съездага йола КПСС ЦК проект ювцача хана 8 эзар производстве хьалхалаттарешца дош деннад 1981 шера хьалхарча квартала задани съезд хьаелла ди хьатIаккхоачаш кхоачашъе.

Коммунистий форума докъа совгIат кийчдаьд гIишлошъераша, монтажникаша, мехкдаьтта чакхдоахараша. «Грознефтеоргсинтез» объединене дунен тIа эггара хьал вIаштIехьдаьккхад коача парафинаш арахецилга. Из лоархIаме хIама карагIдаьйнад ГрозНИИ Iилмахошта. Съезд хьаелла ди хьатIа кхоачаш проектни мощностага кхоачаргья установка, хIаьта мехка лургья итташ эзараш тонн маьхера продукт.

ЧIоагIа дика а хеташ делегаташка дIахайт оаха городан къахьегамхоша промышленни продукцена реализаци яра укх шера план 27 декабре кхоачашъйьлга.

Иштта XVII областной конференцега пхе шера планаш ханал хьалха кхоачашъдарах рапорт лу 83 предприятей организацей, 119 цеха, 510 участкан бригадан коллективаша, 20 эзар гергача саго.

Трибуна тIа ва Науренски района «Притеречный» совхоза жа Iу **А. Азиев**. Района партийни организацена аь критика нийса лерхI цо. Дукха ха йоаццаш чакхъйиначча районни партконференце делегаташа парте областной комитета дег тIера бархал аьлар районни администрациями органашка порядок оттаярех.

Нохчийн гIалгIайн дикагIа бола хIантий эрсашца, украинцашца, белоруссашца, вай Даьхен кхыча къамашца цхьана къовсам лоаттабаьб Советий Iаьдал, социализм бахьанце. хIаьта тахан цар вай Даьхен рузкъа дебадеш хьаьнале къахьег дукхача къамех латтача барт тайнача дезале. Вай мехка боккъонца йола патриот, гражданин хьинаре къахьегаш ва, цо дика дикъа лоац общественни вахаре, тIехьадисача гIулакхашца къовсам лоаттабу, Националисташ кхыча, бIехача наькъагIа болх. Тахан царех наал дукха дувца дезеш а дацар. Цхьабакъда, из дувца дезаш кул аьлдиташ дувцаш леларашца, къушца, жуликашца тарлуш бараш хIанз а нийслуш. Цу тайпара нах болчча тайпара хьагучабаха беза, царца цхьаккха тайпара машар а гIулакх а хила йиш яц.

ДIахо оратора дийцар шоай барт тайнача коллективах, цуьнна карагIдувлача толамех.

Партийни съездийн пленумийн решенеш ецача хана чIоагIагIа уйла ю коммунистически хьисапе вахар эргадаккхара, аьлар конференце къамаьл деш Нохч-ГIалгIай АССР яздархой Союза правлене председателя **Р. С. Ахматовас**. Политически экономически декхараш кхоачашдеча хана парте цахаддаш йоакхо ю советски сага духовни дуне эргадаьккха тоадара. Из декхар да творчески интеллигенцена хьалхашка латтар а.

КарагIдаьнначох кхоачамбаь Iе йиш йолаш дац тахан вайна кьалхашка латта декхараш. Творчески организацей балха юкъе хIанз а доцаш да цIенхаштта кхоачамбоацараш. Литературан искусстван дехтелаш вахарин лертIа бувзам болаш бац. Цар хьаккхолла произведенеш дешаш кIоарген нийсен уттадарца белгал а йоалаш яц. ХIанз а кIезига я къахьегамча сага турпалеи гIулакхаш довзийташ йола произведенеш.

Конференце къамаьл деш КПСС Грозненски райкома хьалхарча секретара **А. И. Ворошнина** аьлар:

— Отчетни юкъа сихагIа дегIаьхай тха керттера отрасль — юрта боахам.

ДIахо оратора дийцар дикагIа болх беча боахамашта карагIдаьннарех.

Парте районни комитето, аьлар цо, дIахойодача хана а лакхбергба коммунистий юккъерчарча партийни организаце лоархIам, боахама, организационни, идеологически балха юкъе нийслу кхоачамбоацараш дIадахара тIадердерга деррига низаш.

Дош лу Нохч-ГIалгIай гIишлошъяра управлене СМУ-2 комплексни бригади бригадира **Ш. Хаджиевна**. Цо доаццаш дийцар гIишлошъяра управлене коллективо даьхача толамех.

Из деррига а дукхагIча даькъа карагIдаьлар керда, прогрессивни методаш шерра балха юкъехувларах, аьлар цо.

Цхьабакъда, са къаьстта дувца безам ба цхьан лоархIамеча проблемах — гIишлошъеча бригадий подряд юкъейоалаярах. Ер шу долалуш гIишлошъяра управлене 79 подрядни бригада яр, вешта аьлча, ерригнех 45 процент. ДIахо нов. Хаджиева дийцар подрядни хьисапе болх барах хьабоалача пайдах.

Хозрасчет юкъейоалаелга юхатеттар фуд аьлча, из да гIишлош ю объекташ ханнахьеи комплектни оборудованеци Iалаш ца елга, къахьегам лертIа вIаштIехь ца боаккхилга, къахьегамеи материальни затратай лертIа учет ца елга.

Къамаьл ду Шелковской района «Путь к коммунизму» яхача колхоза председатела **Г. Г. Фельевас**.

Района а колхоза а къахьегамхоша, аьлар цо толаме кхоачашду юртбоахама производство лакхъелга санна дола лоархIаме декхар. Колхозо ханал хьалха кхоачашъяьй пятилетка заданеш, парте XXVI съезда сийна тIайнийца социалистически декхараш.

Цхьабакъда, тха болх кхы а дикагIа леларгбар нагахьа санна республика юрта боахама министерства дикагIа йола опыт Iомаяра а юкъехувлара а дукхагIа терко йоре. Масала, парте райкома инициативагIа 1977 шера оаха Iомайир шура яккхара Молдаве поточно-цеховой системагIа болх вIаштIехьбаккхаре опыт. Мел къахьегга дийзар тха из юкъейоалаеш! Новкъостал де дезаш хиннача министерства цхьаболча болхлоша шоашта могар дир тха болх толхабе гIерташ. Цхьабакъда, оаха хIаьта юкъедоаладир из керда хIама. Цудухьа наьха санна тIаккхийтар хIара Iаттагара йоаккха шура. ХIаьта фуд-малад къоаста а ца деш министерства болхлой приискаш ю аьнна колхозхой бехке а баь дIабахар.

Е цхьаькха масал, Iома а яь оаха юкъейихьар хьаккхий хурскаш дукхагIа хилийтара опыт. Из бахьан долаш шера хIара нана хьакхагара 22 хурск кхейир. Цу тайпара лакха хьоккхам бац республика цхьанна а колхозе. Цул тIехьагIа а тхо бехке де гIертар цхьабараш, из къаьна метод я яхаш.

Хьайбий боахам дегIабоалабара проблемашта ший къамаьл хетадир «Шалинский» совхоза директора **В. Д. Абаева**. ХьатIадоагIача шера, аьлар цо, совхозе болх бе йолалургья 10 эзар бежан чуоттадаь кхоабе комплекс. Бакъда, цу технологически процесса кхыдола гIулакхаш — репродукци а къона хьайбаш леладелга а, доаьъара бэза дегIаккувлилга — цхьана метте латт. Тхона хетачох, колхозашен совхозашен чуоттадаь хьайбаш кхоабача боахамашка дIатела деза шурах къоастадаь деррига Iаьрасий. Цхьабакъда, репродукторни боахамаш из де йиш йолаш дац, хIана аьлча, царна оттаьча заданегIа хIара хьайба 250 килограммал кIезигагIа дозал долаш дIадала йиш йоацандаь. Кхоачамболлаш помещенеши доакъари доацаше а уж хьайбаш леладу боахамашка, хIаьта цох зе мара хIама хилац. Тха совхоза къахьегамхоша, аьлар оратора, хьинаре къахьегарца дIайолаергья керда пятилетка. КПСС XXVI съезд хьаелла ди пачхьалкхента дуах дохкара квартальни план кхоачашъярга белгалдаьккха дош деннад бахха.

КПСС Назрановски райкома хьалхарча секретара **А. А. Манкиева** дийцар района къахьегамхоша иттлагIча пятилетке даьхача толамех. Цу юкъа районе хьалдаьд 15 эзар квадратни метр нах чубаха цIеноош, 5 школа, 4 детсад, 2 общежити, кхыйола объекташ.

КПСС XXV съездех цул тIехьагIа хиннача ЦК пленумийн решенеш кхоачаш я ешкайн фермайн къахьегамхоша дикка толамаш даьхад.

Уж толамаш шоаш хьахинадац. Къаьнарча IаьдалагIа боахам лелабе гIиртача цхьаболча кулгалхошца, тIехьайисача уйлашца, ледарлошца цIенхаштта къовсам лоаттабе бийзар. КПСС райкомо бюрос балхаш тIера дIабаьхар пхьабола нах.

Районе хIанз а кIезига яц къоастае езаш йола проблемаш, дIахо дувц нов. Манкиева. ХIанз а вIаштIехьдаьнадац тIехьаюсаш цхьаккха предпояти ца хулга Iалашде. Юртбоахама культураш йоагIIана бесса хьувкъаьнц. Дукха хIама де дезаш да юртбоахама производства эффективность дIахо а айяра, боахама доал дара прогрессивни методаш юкъеяхьара.

КПСС обкома идеологически отделий оагIорахьара чIоагIа новкъостал эш тхона. Нагахьа санна пропаганда агитацеи отдело районера хьал корта болаш тохне, кадрай политическии экономически дешар вIаштIехьдоаккхача нийсденна кхоачамбоацараш дIададахара новкъостал дойя, уж дешаш бюро дувца а дувцаш, из ала йиш яц Iилман дешара звенойних отделах. ДоагIIаш дола гIо-новкъостал холац тхона дукха ха йоацаш вIашагIъелла культура отдела оагIорахьара а. Хетаргахьа, парте обком идеологически отделий балха координаци ца йича ярьяц.

Трибуна тIа я «Красный молот» завода газоэлектросварщица **С. З. Уналатова**. XI пятилетке иттлагIча пятилеткечул шозза дукхагIа арахеца лерхI оаха халкъа эша товараш. Цу гIулакха заводеча цхьан цеха реконструкци е йолаьй из халкъа эша товараш арахецаш хург йолаш. ПланагIа из болх 1981 шера чаккбаккха безаш ба. Бакъда, хIанз Iалаьмате ледара лелабу из. ХIанз санна балхаш дойя из цех нийча маца хургья хоеш дац, хIаьта тха планаш кхоачаш ца еш йисар кхерам болаш я. Хетаргахьа, завода кулгалхой низ дIаккхоачаргбац из объект хьалъечара гIулакхаш тоаде. Цудухьа КПСС обкомо сихха новкъостал дергда аьнна хет тхона.

Конференце, дIахо дийцар делегата, нийса белгалдоадоахир экономика дегIайоалаера хьашташ унахцIено лораярца, просвещены дегIакхуьларца, деша даха ха йоацача берий учреждениеш дукхагIа хьалъярца, наьха къахьегамер бытен хьалаш тоадарца цхьана айхха дувза дезаш хилар. ХIаьта хIанзале цу даькъе дукха хIама даьд. Тхени, болхлошта, дика холу на. Алхха тха заводе дIаяхача пятилетке хьалдаьд дукха бытовой гIирсаш, столови, кхыйола объекташ.

Цхьабакъда, болхлой фусамашцеи деша даха ха йоацача берийн учреждениешцеи Iалашбелга хIама а геттара мра латт.

Чаккйоалаш латт иттлагIа пятилетка, ХIаьта из во чакхъяккхац тха заводо. Цу шерашка планал совгIа хьаяьд 1,5 млн. сом маьхха продукци. Тха бригадо а шийгара доагIа даькъа юкъедихьад цу гIулакха. Алхха укх шера планал совгIа оаха арахийцай 160 эзар сома маьхха продукци. КПСС XXVI съезд хьаеллаш минеральни удобренеш хьаяра эша аппаратош арахецара шера план кхоачашъе дош деннад тха бригада коллективо. Из оаха диззза кхоачаш а дергда.

Берриге организаторски политически болх, аьлар конференце къамаьл деш «Грознефтеоргсинтез» производственни объединене парткома секретара **Д. К. Тарасова**, тIаберзабаьб производства эффективности балха дикали ерригача производственни звеньяшка лакхъяра. Укх пятилетке кхоачашъяьй пайда бара план, теалу кхыдола технико-экономически хьоккхамаш. Цунца цхьана объединене, къаьсткъаьстача заводийн подразделенейн балха юкъе хIанз а кIезига дац цIенхаштта кхоачамбоацараш. БIарчча хьайийцача план кхоачашъяь яц а, объединени лоархIаьц ассортиментагIа продукци арахецара планагIа. цунга дIадодар лохдара планагIа. Цул керттерча бахьанех доашхаш дийцар оратора.

Конференце иштта къамаьлаш дир КПСС Ачхой-Мартановски райкома хьалхарча секретара **А. Т. Харпиева**, Нохч-ГIалгIай АССР прокурора **А. И. Ростова**, Старогрозненски УБР бурильщика, буровой бригада партгруппорга **В. Н. Макарова**, Мехкетински юкъерча школа директора **А. А. Айдамирова**, Сунженски района «Ассиновский» совхоза бригадира **Х. И. Адуева**, КПСС Гудермесски горкома хьалхарча секретара **А. В. Волкова**, Грозненски консервни заводи бригадира **Л. В. Салеева**, НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума председателя **Х. Х. Бокова**, СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически завода слесара **М. А. Мамаева**, НГIАССР халкъа тIахьожама комитета председателя **Р. С. Саламовас**, Надтеречни района «Новогорский» совхоза бригадира **З. Х. [illegible]**, ВЛКСМ Нохч-ГIалгIай обкома хьалхарча секретара **Г. Х. [illegible]**.

ХIАМА ХЬАКХОЛЛАРА МУЛАШ

НГIАССР Министрий Совета председателя М. А. Керимова доклада тIера

«Советски Союза Коммунистически парте XXVI съездага йолча «1981—1985 шерашкеи 1990 шерага кхачалцеи СССР экономически социальни дегIайоалаяра керттера лостамех» йолча КПСС ЦК проекта хьакъехьара» доклад йир Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета председателя **М. А. Керимова**.

Парте XXV съезда решенеш кхоачашъяра шерра социалистически ях а йоаржаяь, аьлар цо, нов. Л. И. Брежнева экономически политика дешай хьакъехьа даьча къамаьлашнара положенеш выводаш. XVI областной партийни конференце решенеш кхоачашъеш Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхоша областной партийни организаце кулгал а деш доваш йола толамаш даьхад республика общественни производство вIеши социальни дегIайоалаеши.

Итогаш еш КПСС ЦК октябрьски (1980 ш.) Пленума решенешех новкъоста Л. И. Брежнева указанешек ма яхара нарга хьожаш вайна дика бIаргагу вай балха тIа даьхача толамашца цхьана хIанз а цIенхаштта кхоачамбоацараши проблемаши йолча. ХIанзарча хано дIадехарий боарам тIа яккха еза вай плановии пачхьалкхени дисциплина. кхоачашде дезачоа тIахьожам лоаттабар, кулгалдеча кадрай бехктокхам айбе беза.

ДIахо нов. Керимова аьлар, промышленность дегIайоалаяра лостаме керттердар халкъа боахам производства средствашцеи баха нах халкъа эшача товарашцеи биззагIа Iалашбар, продукце дикал дикка айяр да. ХIанзарчоа баьча лоархIамах республике пхе шера товарни промышленни продукци 17 процент дукхагIа арахецаргья, хIаьта 1985 шера цхьа миллиарди 870 млн. сомага а кхоачаргья.

КПСС ЦК проекто дIа ма дехкара тIадоагIача итт шера лерхI промышленноста керттера доакъош — доагора, мехкдаьттахимически, машиностроени, энергетика, гIишлошъяра индустри дегIайоалаяра къаьстта уйла тIаяхийта.

«Грознефть» объединеке лерхI 5 шера мехкдаьттеи конденсати 34,6 млн. тонна, газ 11,5 млрд. $м^3$ яккха 730 эзар метр лоаман тIонашта бурув тоха, из иттлагIча пятилеткечул 60 эзар метр дукхагIа хул.

Геофизика даькъе лерхI геологопоисковни таккарен балхий эффективность дIахо айе. Скважинашта бурув сихагIа тохара бурув детта предприятеш технически эргахка оттадаьд. Буровойш хьалъеши обустройство еши юкъейоалаергья йоккха блокаш йола конструкцеши уалаши.

Мехкдаьтта доахеи мехкдаьттахимически промышленности доакъош керттерча даькъе дегIадоагIаргда йолаш йолча предприятешта реконструкци яра, керда технологически установкаш болх бе йолалийтара, хIаьта иштта кхы а дикагIйола технологически процессаш юкъейоалаяра чотагIа. Къаьстта лоархIам бу Iилма разработкай ларда тIа мехкдаьтта чакхдахара эффективность дIахо айяран кIоаргдарам. Цо торо лургья товарни продукци 5,2 процент дукхагIа арахеца. Дикала знак йолча продукце даькъа 1985 шера 50 процент хила мег.

Котлоагрегаташ, йовхала магистралаш, подстанцеш, электропередачай линеш техникечески эргаяхара, кердалраш хьалъяра чотагIа «Грозэнерго» РЭУ гIолла лерхIаш да беррига потребителаш электрически йовхален энергеца тешаме Iалашбар дIахо айде. ТЭЦ-1, 2, 3, 4 реконструкци е оттадаьд юкъара овсарле сахьата 720 тонна Iи йола кхоъ энергетически сий а оттабеш. Электропередача 300 км. керда линеш йохкаргья.

XXVI съездага йолча КПСС ЦК проекто «машиностроении металлообработкеи сихагIа дегIайоалаелга Iалашде» аьнна дIадехараш чоте а эцаш лерхIаш да мехкдаьтта, мехкдаьтта, газ чакхйоахача, мехкдаьттахимически, кхачан промышленноста оборудовани, автоматизаце приборашш средствашш, радиотехнически продукци йолаш йолча низалех кхы а биззагIа пайда эцара, уж технически эргаяхара, предприятешта реконструкци ярен шерьярен ларда дIахо дукхагIа арахеца.

«Промавтоматика» яхача Iилма-производственни объединене лерхIаш да шоай характеристикашка диллача вай мехка аналогаш йоацеи доазол дехьарчи дикагIчарел эсалагIа йоацеи микропроцессорни техника блочно-модельни хьисапе хьалъяь технически средствай типовой комплексаш еага вIаштIехьдаккха.

ЛерхIаш да мехкдаьттин, мехкдаьтта, газ чакхйоахача, мехкдаьттахимически промышленноста лакха овсарле йола оборудовани 1,5-за гарга дукхагIа арахеца.

«Трансмаш» завода реконструкци яра чотагIа керда конструкця караерзае а юрта боахама эша тракторни прицепаш 2-за дукхагIа арахеца а лерхI «Оргтехника» яхача производственни объединене, радиотехнически заводе. «Пищемаш», «Электроинструмент», «Автоспецоборудование» заводашка балхаш дергда низалаш шерьеш. Урус-Мартановски районе хьалъе оттадаьд маьлх ечеи кондитерски промышленноста оборудовани еш йола завод.

Цу шерашка машиностроене, металлообработки, приборостроенеи автоматизаце средствайн предприятешка продукци шозза гаргга дукхагIа хьаергья.

План оттальча хан-юкъа яйга. мебельно-хьу чакхйоаха; кхачан промышленность дIахо дегIайоалаяра де доагIа гIулакхаш белгалдаьд.

СихагIа дегIаухаргда халкъа эша товараш арахецилга, цар ассортимент шерьяри дикал лакхъяри. Предприятей цехаш шерьярен пайда дикагIа эцарен, филиалаш дукхагIа хилара чотагIа швейно-трикотажни баракъаш 42 процент дукхагIа арахецаргда, кога гIирс — 13,6, мебель — 29, радиоприемникаш — 12 процент.

«Металлист» яхача, химически заводий йолаш йолча низалашта дIахо реконструкци ен технически эргаяхен лерхI. Орджоникидзевская яхача станице хьалъергья прядильни фабрика, г. МагIалбике — текстильни галантерея фабрика, шIагIарча къахьегама комбинат.

Министерстваша, ведомстваша, предприятеши КПСС ЦК проекто ма яххара культурно-бытовойи коа-карта эшеи товараш дукхагIа арахецара оттае а еза, хIаьта Нохч-ГIалгIай АССР Госплано цу хьакъехьара хьадда йола мероприятеш хьагулъе а еза, уж товараш шоазанел кIезигагIа доацаш алсамдоахилга Iалашдергдолаш.

Керттерча лостамаша «...Къулбеседа Кавказе дегIадоаладе интенсивно лаьтта леладир, продуктивни хьайбаш леладир, кхачан промышленность» аьнна дIадехарашка хьежжа лерхIаш да республика юрта боахама шера юкъера валови продукци 17 процент дукхагIа яккха.

Вай керттера йоакхо — юртбоахама производство дегIайоалаяра керттера ларда хилара тарра, ялат дукхагIа даккхар. Из 560 эзар тоннал кIезигагIа хила йиш яц.

Цуна лаьрхIа 1981 шера дIаоергья 40 эзар гектир хьажкIаш, хIаьта ерригаш а прогрессивни индустриальни технологех хьал а кхеергья. Цо торо хулийтаргья 120 эзар тонна ялат даккха. Хиш дехнача лаьтташ тIа ялата хьувкъам 30 — 35, хIаьта хьажкIийн дуган 45 — 50 центнерал кIезигагIа боацаш хила беза.

ТIадоагIача пхе шера хьадда хувца деза генараш, шекара свекла, тхьамка санна йола технически культураш хьалкхеяра гIулакх. Алхха агротехника тоаяра, хьувкъам айбара чотагIа уж дика дукхагIа яхен кийчъен, генарий дикал айе, хьадоала шекар дукхагIа хилийта торо йолаш я.

Баьцадаараш керттерча даькъе «Консервплодоовощ» объединеке хьалкхеде лерхI, хIаьта 1985 шера 180 эзари 1990 шера 220—230 эзар тоннеи даха.

Лоамаи босешкеи лоамаи районашкеи, хIаьта иштта Сунженскии Терскии долакъашка бешамаш лелаяра йолча торонех шерра пайда эца беза вай. Цига хиш дехнаргдола балхаш деш да. ГаьнаНааш дукхагIа дIайогIара, йолаш йолча бешамашта реконструкци яра чотагIа пачхьалкхенга бохка соми комарагIа 40 процент дукхагIа хургья, сорташ дикагIа, Iай буараш дукхагIа хилийта беза сомаш.

ТIадоагIача пхе шера къаьстта уйла тIайохийтаргья коартолаш кхеяра. Колхозашеи совхозашеи хьалкашка декхар оттаду 1985 шера 50 эзар тонна ук яхеи цу маьхерча культурашца бахача наьха хьашташ дизза кхоачашдеи.

«Консервплодоовощ» объединене системе сомийн баьцалаарийн консерваш 160—180 млн. условни банкага кхачийта, минплодпромей кхыча ведомстваашкей — 2-за дукхагIа. Холодильникаши хранилищаши 25—30 эзар тонна лаьрхIа хьалъергья, царца инертни хьалдараш — 10—12 эзар тонна.

Къаьстта лоархIам болаш да комсаш лелаелга дегIадоаладар, валови продукци дикка дукхагIа йоаккхилгеи наха бе болх дукхагIа хулгеи Iалашдеш йола отрасль хиларга хьежжа. Цунца дувзаденна декхар оттаду хьувкъам лакхбара, комсашта дикагIа гIулакх дара, нилха хилар дIадаккхара, генаш деча хIамашцеи лазарашцеи къовсам лоаттабара, керда вIашагIъехкача комсаш лелаеча совхозий материально-технически база чIоагIъяра чотагIа комсаш 300 эзар тоннага кхоачаш гулъе.

Баьцадаараши, сомаши, комсаши лерхIача тайпара дукхагIа яхаро республике баха нах цу продукцега Iалашбарал совгIа торо лургья мехка промышленни центрашка хIара шера сомаш 20 эзар, комсаш 8 эзар, баьцадаараш 30 эзар тоннал дукхагIа дIаахийта. Керттерча лостамаша ма яххара вай Iалашде деза хьайбай продукци дукхагIа йоахилга, хьайбайи оалхазарийи продуктивность айелга. Дулх шера юкъера лаьрхIача 38 эзар тонна, шура — 236 эзар тонна, фуаш 175 миллион, тха — 5 эзар тонна даккха деза вай.

Отта а яь чакхйоахаяргья тIадоагIача пхе шера дулхеи фуяй пачхьалкхен дотацеи эцаш Iен шурий продуктай дотаци дикка кIезигъеи торо луш йола мероприятеш, хIаьта 1990 шера вош яьхача хьайбай продуктаща республика хьашташ дизза кхоачашде.

Кердача пятилетке хьалъяь йоаккхаргья Къулбеседа-Кавказски бройлерни оалхазарий фабрика. Шера 6 млн. бройлер лургья цо. Болх бе йолалургья цинкараш хьалкхеду, доккхий хьайбаш чуоттадаь кхоаба, шура йоаха комплексаш.

Иштта дукхагIа дулх, шура, коартолаш, баьцадаараш, сомаш баха беза вай бахача наьхи гIона долча боахамашка, болхлойи гIулакхерча наьхеи бешамаш, огородаш, наьгалаш лелаеча товариществашка, царна гIо де деза къона хьейбаш, доанъараш, фу, удобренеш эца.

Республике дика хьалаш да чкъаьрий леладара. Дукха Iамаш, латташ а долхаш а дола хиш, каналаш хиларо торо лу чкъаьрий леладу Iамаш 3—4 эзар га хилийта, хIара шера цар чура 5 эзар тонна керда чкъаьрий даха.

ТIадоагIача пхе шера юрта боахама материально-технически база чIоагIъяра гIулакхаш чакхдоахаргда.

Производственни объекташ, наха чубаха цIеноош, культурно-бытовой гIирсаш хьалдарга, керда техника эцарга дIайохийтаргья 600 млн. сомал кIезигагIа йоацаш пачхьалкхен капитальни вложенеши колхозий средстваши. Мелиоративни балхаш де хьожалу 135 млн. сом. Цо торо лургья хиш дехка лаьтташ 16—20 эзар га хилийта.

ЦхьайтталагIча пятилетке дIахо дегIайоагIаргья спорт, бувзам, наькъаш дахкар.

Машиннаькъа Грозненски отделене грузооборот 10, пассажираш дIа-юха кхувлар — 8 процент дукхагIа хургда, дикка айергья локомотивайи вагонийи овсарле.

Ханкала яхача станце мовхьий ков хьалдиьдаккха, г. Грозне вокзал хьалъе, Тийркаш тIий тилла. Прохладная—Грозный наькъа участкана электрифицировать де лерхI.

Нохч-ГIалгIай транспортни управлене гIолла мовхьаш — 46 процент, пассажираш дIа-юха кхувлилга — 15, таксомоторашца мах боахаш ду наькъаш 28 процент дукхагIа хургда.

ДIахо дегIайоагIаргья фецара транспорт. Грозненски авиаотрадо 32 процент дукхагIа пассажираш дIа-юха бугаргба, г. Грознера аэропорт, вокзал, гостиница, кхыйола объекташ а йолаш хьалъяра балхаш чакхдаха лерхI.

Кердача пятилетке бувзама средствашш дегIайоалаяра а технически эргаяхара а йоккха программа кхоачашъе оттадаьд. г. Грознера телефонни станцей низ 26, районцентрашна — 11 эзар номера алсамбаргба, цар низ 3—4-за алсам а боалаш Орджоникидзевская, Урус-Мартан, МагIалбик, Назрань, Ножай-Юрт, Советское яхача районцентрашкарча телефонни станцешта реконструкци ергья.

1981—1985 шерашка наькъашка деш дола деррига балхаш 20 процент дукхагIа хургда. Хьа а дергда реконструкци а ергья 337 км автонаькъашта, капитально тоадергда 1 эзар км совгIа наькъаш.

Кхоачашде деза декхараш чоте а эцаш оттадаь да производственни культурно-бытовойи объекташ яра йоккха программа кхоачашъе. Финансироване ерригача средствах еш йола капитальни вложенеш 20 процент дукхагIа а хургья ши миллиард сомал тIех а яргья. ГIишлоний-монтажни балхаш 16 процент дегIадоагIаргда.

ЛерхIаш да Аргунски домостроительни комбината реконструкци е цун низ 180 эзар кв. метрага а кхоачийташ, «Чечингсельстрой» тресте 35 эзар кв. метр низ бола юрта гIишлоний комбинат хьалъе, шера 100 млн. условни кирпишкаш ергйола Чир-Юртара силикатни блокий комбинат хьалъяьккха, йолаш йолча кирпишкий заводашта реконструкци е и технически эргаяха а. Ножай-Юртовски районе колхозий юкъара кирпишкий завод хьалъе. Цу дерригне а торо лургья пятилетка чакхйоалаш шера 300 млн. кирпишк арахеца а пений материалаш ца тоъалга цIендаь дIадаккха а.

ГIишлонаш инертни материалашца Iалашъяра Ханкальско-Белгатоевски оахкалаш йоахнача моттига ларда тIа хьалъе лерхI жагIа боаха завод, г. Аргуне керамзита цех.

Цу ерригача мероприятеша торо лургья республика гIишлоний индустре база дикка шерьеи гIишлоний-монтажни организацей низ 1,5-за алсамбаккхеи.

Шерра программа кхоачашъе лерхI къахьегамхой вахара материальнии культурни боарам айбара. ХIанззе а яьча расчетагIа бахача наьха ахчан доходаш 22 процент гаргга тIаккхетаргья.

Торговли, общественни кхача кийчбар шердара, дукха промышленни кхачани товараш дохкара чотагIа пачхьалкхени кооперативни торговле розничны товарооборот 19 процент айлургья. Торгови сеть шерлургья 20 эзар кв. метр йола керда тикаш хьалъярца.

Болх бе йолалургья керда торгови предприятеш, царца 350 балха моттиг йола универмаг, шиъ йоккха универсам, тIа гхов бола рынок, радиотехнически товараш, мебель, баьцадеарий-сомий продукци йохка, кхыйола фирменни тикаш.

Общественни кхачан сеть шерлургья 7 эзар моттиг йола керда столовеш, кафеш, ресторанаш хьалъеш.

Къаьстта уйла тIайохийтаргья кооперативни торговли дегIайоалаяра.

Бахача наха 1,5-за дукхагIа дергда бытовой гIулакхаш, хIаьта юрташка — 1,7-за. Пхе шера кхы тIа а хьаделларгда быта 40 цIа, 60 комплексни приемни пункт, 3 специализированни предприяти. Предприятеш хIанзарча оборудованеца Iалашъяра чотагIа заказаш дикагIа кхоачашдергда.

Проекта тIа лерхI наха чубаха цIеноош хьалдара йоккха программа кхоачашъе. Финансироване ерригача средствай чотагIа хьалдергда 1,5 млн. кв. метр цIеноош. квартирашта дикагIа планировка ю типовой проекташ юкъейоалаярца ваха аьттув дикагIа хургба.

Моттигерча Советаша довгIар де дева жилищни кооперации шерагIа йоаржаяра. цар 20—25 эзар кв. метр цIеноош хьалдара.

Хьалъяьйоаккхаргья 490 моттиг йола гостиница, Шолжа гIи 2 тIий тулларгда, машиннаькъа кIал гIолла ши никъ булларгба, 50 км троллейбусни никъ. Заводской районера Черноречье кхачалца трамвайни никъ булларгба, дIахохьоргда водопроводаш, водозаборни гIирсаш, теплофикаце кхоалагIа ергIа хьалъеш дола балхаш.

ТIадоагIача пхе шера дIахо дегIайоагIаргья халкъа образовани. Оттадаь да 35 эзар моттиг йола школаш, 13,6 эзар моттиг йола берий учреждениеш хьалъе. Пятилетка чакхйоалаш ахане дукхагIйола школаш цхьан сменагIа болх беш хургья. 1981 шера здане комплекс хьалъяь а яьккха хьаелларгья педагогически институт. Юкъера дешар дийша варгва 95 эзар саг. Вузашеи лаьрххIача дешара заведенешеи арахецаргва 28 эзар специалист. Профессионально-технически дешара системе кийчвергва юкъера дешар дийша 37 эзар болхло.

Плана проекта тIа дукхагIа уйла тIаяхийтай унахцIено лораелга дегIадоаладари. Пхе шера хьалъе лерхI 1900 маьнги бола больницаши дарба ду корпусаши, е иттлагIча пятилеткечул 2-за дукхагIа, сменагIа 1960 саг тIаэца поликлиникаш. Болх бе йолалургья республикански больница терапевтически акушерски корпусаш, Назрановскии Урус-Мартановскии районни больницаш, республикански берий больница, №№ 4, 9 йолча больницашка дарба ду корпусаш, г. Грозне скори помощи станци, онкологически диспансер хьалъе йолаергья.

Къаьстта теркам тIабохийтаргба культурно-сердалон учрежденей материально-технически база чIоагIъяра, керда гIирсаш хьалдара, наьха доалахьарча цIеношкара библиотекаши клубаши арахара, музеяш вIашагIйохкара, историй культуран памятникашта ресторации ярах лобарадарах, республика нах бахача ерригача моттигашка кинотеатраш хьалдаре, бахача наха кино хьоьхилга тоадара.

Хьалдаь а даькха болх бе доладалийта лерхI 7,5 эзар моттиг йола культура цIеношии клубаши, 25 библиотека, 16 кинотеатри киноплощадкеи, 4600 моттиг а йолаш.

Республика экономически социальни дегIайоалаяра программа тIа къаьстта моттиг дIалоац эIаммигачеи юкъерчеи городаша.

ДегIаяра йоккха перспективаш йолаш я г. Гудермес. Укхаза хьалъе лерхI 8,5 эзар саго болх бергбола хьамчатехнически хIамаш ю завод, «Нефтезапчасть» яха завод болх бе йолаялийта, мехкдаьттахимически производства цхьайола предприятеш Iояхка.

ДIахо дегIайоагIаргья г. Назрань. Укхаза хьалъергья «Электроинструмент» завода керда производственни корпус, кирпишкий завода реконструкци ергья, керда предприятеш Iойохкаргья.

Гор. МагIалбике хьалъе лерхI текстильно-галантерейни фабрика, чхьагIар доаккха предприяти, йолаш йолча кхачан промышленностеи бытовойи гIулакхаш дарен предприятешта реконструкци ен шерьеи.

Гор. Аргуне балхаш дергда йоккха мельзавод, элеватор, комбикормови завод хьалъеш, домостроительни комбинат, гIишлои материальни гIишлой индустреи комбинат, дулха комбинат, кхыйола объекташ шерьеш.

Декхар оттадаьд Каспийски форда бассейне хиш лораду объекташ хьалъе. оборотни водоснабжене низалаш дукхагIа хилийта, зене йола хIамаш араккхувсилга кIезигде, городаштеи промышленни предприятештеи гонахьа йола баьццара зонаш тоае а керда яраш хьае а.

ТIадоагIача пхе шера чIоагIа оттаду хIаман кхоамбара режим, боахама расчет чIоагIъяра, производствана интенсификаци ечаре, финансово-кредитни система лоархIам лакхбе.

«Планировани елга тоадарахи производства эффективности балха дикали айечара боахама механизмо ю воздействи чIоагIъярах» болча КПСС ЦК-ай СССР Министрий Советеи соцамца хьалхле а лелаеш организаторски балха боарам, ерригача звеньяшка гIулакх корта болаш леладари оперативности айе еза, кадраш инициативеи социалистически предприимчивости йолаш хьалкхее еза ма могга.

ХIанз мехка дерригача халкъо КПСС ЦК проект юкъедилга Iалаьмате боккха лоархIам болаш да.

Советски наха парте планаш тIаэц шоай дулхах-цIийх йола гIулакх а лоархIаш. ХIаьта цунца ба уж толаме кхоачашъергхиларах, коммунизм хьалъеча керда, кхы а доккхагIа мулаш дохаргхиларах бола тешам.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Малковски ул., 92. Телефонаш: редактора — 9-24-06; редактора заместитела — 9-24-03; бехктокхама секретара — 9-24-00; отделий: партийни вахара — 9-24-04; промышленностеи транспортеи — 9-24-01; юрта боахама — 9-24-06; культура — 9-24-05; кисьмай — 9-24-07; корректорски — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 9-24-06; заместителя редактора — 9-24-03; ответственного секретаря — 9-24-00; отделов: партийной жизни — 9-24-04; промышленности и транспорта — 9-24-01; сельского хозяйства — 9-24-06; культуры — 9-24-05; писем — 9-24-07; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинарен, ерен, шоаттен деношка

СФ00404. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Малковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 6340.